

СЛОВНИКОВІ МАТЕРІАЛИ

МАТЕРІАЛИ ДО “СЛОВНИКА СПІВЗВУЧНИХ СЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ” (ЛІТЕРИ А, Б)

© Вікторія Іващенко, Михайло Тюменцев-Хвиля,
Надія Хвиля-Тюменцева, 2007

к. філол. н., Інститут української мови НАН України (Київ)
УДК 811.161.2.373.

У матеріалах до „Словника співзвучних слів” подаємо абетковані за літерами А, Б співзвучні слова з відповідно розробленими словниковими статтями. Принципи укладання словника та структуру словникової статті див. у попередньому випуску „Лексикографічного бюлетеня” (2006, вип. 14, С. 4–13).

абажур, а, ч. Дашок на лампу (свічку і т. ін.) різної форми й з різного матеріалу для захисту очей від світла або для зосередження світла в певному напрямі.

гажур¹ 1. *присл., бухг.* Стан рахівництва, коли записи в бухгалтерських книгах робляться безпосередньо після проведення відповідних операцій. 2. *у знач. ім. – ажур*, у, ч., *розм.* Повний порядок. **В ажурі.*

ґажур², у, ч. 1. Просвітчає в'язання, плетіння, вишивання; просвітчає тканина; тонке мереживо. 2. Плетіння з тонких металевих ниток у ювелірній справі, художньому литві. 3. *перен.* Витончена, мистецьки виконана робота.

абажурний, а, е. Який стосується абажура.

ажурний, ажуровий, а, е. 1. Прозорий, просвітчастий, ґратчастий. 2. *перен.* Майстерно й тонко зроблений.

абазія, і, ж., *мед.* Втрата здатності ходити, зокрема внаслідок захворювання нервової системи.

абразія, і, ж. 1. *геол.* Процес руйнування узбережжя морським прибоєм. 2. *мед.* Хірургічна операція з видалення вмісту й внутрішнього шару стінки якої-небудь порожнини або порожнистого органа.

амброзія, амвросія, і, ж. У давньогрецькій міфології – ароматна їжа богів, що нібито надавала їм вічної юності, краси та безсмертя.

аберація, і, ж. 1. *астр.* Позірне зміщення світил на небосхилі, викликане рухом Землі по орбіті або її обертанням навколо осі. 2. *астр., фіз.* Нечіткість або викривленість зображення, що його дають оптичні прилади. 3. *перен., книжн.* Помилка, відхилення від істини.

операція, і, ж. 1. Хірургічне втручання з лікувальною метою при деяких захворюваннях або пораненнях. 2. Сукупність бойових дій, підпорядкованих єдиній меті. 3. Окрема технологічна частина виробничого процесу. 4. Фінансова, торговельна і т. ін. згода. 5. *розм.* Якась дія або ряд дій, об'єднаних єдиною метою.

абонемент, а, ч. 1. Право користуватися (за плату або безкоштовно) бібліотекою, телефоном, басейном, побутовими послугами, місцем у

театрі (на стадіоні) протягом певного часу. 2. Реєстрова бібліотечна картка. 3. Відділ у бібліотеці, що видає читачам літературу для користування вдома. *Абонемент бібліотечний, відкритий, міжміський, оформлений, постійний, студентський, читацький. Абонемент студента, учня, читача. Абонемент на телефон, у театр. Плата за абонемент. Користуватися абонементом.

абоне́нт, а, ч. Особа чи організація, що користується абонементом. *Абонент АТС, бібліотеки, індивідуального користування, телефонної сітки. Апарат, виклик, телефон абонента. Заява, категорія, скринька абонента.

абоне́нтний, а, е. Який стосується абонента. *Абонементна довідка, картка, плата, талон.

абоне́нтний, а, е. Який обслуговує абонентів. *Абонентний відділ, канал. Абонентна лінія, установка.

абоне́нтський, а, е. Який належить абонентові. *Абонентський квиток. Абонентська скринька.

або́рт, у, ч., мед. Передчасне переривання вагітності.

гапо́рт¹, а, ч., 1. Один із кращих осінньо-зимових сортів яблунь. 2. Великий кисло-солодкий плід яблуні цього сорту.

папо́рт², а, ч., фін. Плата за акції у вигляді майна, що надходить до акціонерного товариства.

лапо́рт³, виг. Вигук, яким посилають собаку за здобиччю чи кинutoю для тренування паличкою.

аборти́вний, а, е. 1. мед. Який припиняє розвиток, перебіг якого-небудь процесу, хвороби. *Абортивний метод лікування. Абортивні засоби. 2. біол. Недорозвинений, який спинився на початку свого розвитку; незрілий.

абортва́ний, а, е, дієприкм. 1. мед. Такий, що його розвиток або перебіг припинено. 2. біол. Такий, що йому не дали розвинутися, дозріти.

абрази́вний, а, е. 1. Який стосується абразивів – дуже твердих матеріалів (алмазу, корунду, карборунду тощо), що застосовуються для шліфування, точіння і полірування; виготовлений з них. *Абразивний брусок, диск, інструмент, матеріал, папір, пас, порошок. Абразивна пилка, стрічка, шкурка. Абразивні вироби. 2. Який виробляє абразиви. *Абразивний комбінат. Абразивна промисловість. Абразивне об'єднання. 3. Який виникає внаслідок тертя. *Абразивний пил.

абрази́йний, а, е. Пов'язаний з абразією – процесом руйнування узбережжя морським прибоєм. *Абразійний берег, елемент, процес. Абразійна печера, платформа, рівнина, тераса, термінанта.

аброга́ція, ї, ж. Скасування застарілого закону.

апроба́ція, ї, ж. 1. книжн. Офіційне схвалення, затвердження чого-небудь після випробування, перевірки. 2. с. г. Визначення сортових якостей посівів із метою вибору кращого з них для насіння.

абсолю́т, у, ч. Категорія матеріалістичної діалектики: вічна, незмінна першооснова світу (Бог, абсолютний дух, абсолютна ідея тощо). *Підносити до абсолюту.

абсолютізм, у, ч. Форма державного правління, за якої верховна влада цілком належить одній особі – монархові; абсолютна монархія; самодержавство. *Абсолютизм етичний, освічений. Ідеологи абсолютизму.

абсолютність, ості, ж., філос. Безвідносність, узята поза зв'язком, без порівняння з чим-небудь; безумовність.

абсолюція, і, ж. 1. юр. Постанова суду, що звільнює підсудного від покарання. 2. рел. У католицизмі – відпущення гріхів.

абсолютивний, а, е, лінгв. Такий, що не вимагає поширення та уточнення іншими словами. *Абсолютивний спосіб, прислівник. Абсолютивне вживання, значення. Абсолютивні слова.

абсолютістський, а, е. Характерний для абсолютизму, властивий йому. *Абсолютістський режим. Абсолютістська держава, монархія, форма влади. Абсолютістські настрої.

абсолютний, а, е. 1. Безвідносний, узятий поза зв'язком, без порівняння з чим-небудь; безумовний. 2. Цілковитий, повний; необмежений. *Абсолютний нуль (фіз.). Абсолютний слух (муз.). Абсолютний критерій, приріст, розмір, спокій, чемпіон. Абсолютна більшість. Абсолютна величина [дійсного] числа (мат.). Абсолютна вологість повітря (фіз.). Абсолютна додаткова вартість (ек.). Абсолютна ідея (філос.). Абсолютна істина (філос.). Абсолютна [земельна] рента (ек.). Абсолютна температура (фіз.). Абсолютна вага, вартість, величина, висота, категорія, маса, темрява, тиша, ясність. Абсолютне безправ'я, обчислення, право.

абстрагований, а, е, дісприкм. Уявно (в думках) відірваний, відокремлений від конкретних властивостей предметів або відношень між ними.

екстрагований, а, е, дісприкм., хім. Розділюваний або розділений за допомогою яких-небудь розчинників.

абстрагування, я, с. Уявне (в думках) відривання, відокремлювання одних сторін або відношень явищ чи властивостей предметів від інших.

екстрагування, я, с. Розділення суміші речовини за допомогою яких-небудь розчинників.

абстрагувати, ую, уєш. Уявно (в думках) відривати, відокремлювати одні сторони або відношення явищ чи властивості предметів від інших.

екстрагувати, ую, уєш, хім. Розділяти суміш речовини за допомогою яких-небудь розчинників.

абстракт, у, ч., книжн., заст. Поняття, створене шляхом абстрагування.

екстракт, у, ч. Згущена витяжка, добута з рослинних або тваринних тканин за допомогою якого-небудь розчинника.

абстракція, і, ж., філос. 1. тільки одн. Те саме, що абстрагування. 2. Результат абстрагування, абстрактне поняття.

екстракція, і, ж. 1. мед. Операція видалення, витягання чого-небудь. 2. хім. Розділення суміші речовин за допомогою розчинників.

абсцес, у, ч. Місце скупчення гною в тканинах тіла внаслідок запалення; гнояк, нарив.

абсциса, и, ж., мат. Одна з трьох координат, що визначають місце знаходження точки в просторі.

авангáрд, у, ч. 1. Частина військ або флоту, що йде попереду головних сил. 2. *перен.* Найсвідоміша, найпередовіша частина певної суспільної групи або класу, що веде за собою клас у цілому та інші суспільні групи. **Бути (виступати, йти) в авангарді [кого, чого].*

ар'єргáрд, у, ч. Частина військ або флоту, яка під час походу йде позаду головних сил з метою охорони їх від нападу.

авангáрдний, а, е. Який стосується авангарду як частини військ або флоту, що рухається попереду головних сил. **Авангардна частина.* 2. *перен.* Який іде в перших лавах кого-, чого-небудь; передовий.

ар'єргáрдний, а, е. Який стосується ар'єргарду.

аванпóрт, у, ч., мор. Зовнішня частина водного простору порту або гавані, захищена від хвиль.

аванпóст, у, ч. У деяких арміях – передовий сторожовий пост, який виставляють для охорони від несподіваного нападу ворога.

авантю́рін, ч. 1. а, геол. Мінерал класу силікатів, дрібнозернистий різновид кварцу переважно буро-червоного кольору з мерехтливим золотавим блиском. 2. у. Речовина (фарба), виготовлена на основі цього мінералу. 3. у. Сорт скла.

авантю́рист, а, ч. 1. Той, хто схильний до авантюризму; пройдисвіт. 2. *заст.* Шукач пригод.

авантю́рінний, а, е. Властивий авантюріну; виготовлений з авантюріну. **Авантюрінове скло.*

авантю́рний, а, е. 1. Пов'язаний з авантюрою; який характеризується ризикованими, безпринципними вчинками, часто зумовленими нечесними й корисливими розрахунками. **Авантюрний вчинок, замір, захід. Авантюрна дія.* 2. *заст.* Пригодницький. **Авантюрний роман. Авантюрна казка.*

авáри, ів, мн. Тюркські племена, які в VI ст. завоювали придунайські райони, заснували свою державу й проіснували там до початку IX ст.

авáрці, ів, мн. Народність, що становить частину населення Дагестана.

áверс, у, ч. Лицьова сторона монети, медалі.

Гтра́верс¹, тра́верз, у, ч. 1. *тільки тра́верс, військ.* Поперечне прикриття (насіп) в окопах, траншеях, що захищає від вогню з флангів або з тилу. 2. *ав., мор.* Напрямок, перпендикулярний до курсу судна, літака. 3. *тільки тра́верс.* Гідротехнічна споруда у вигляді дамби. 4. *тільки тра́верз, мор.* Поперечна перегородка, стінка на судні. 5. *техн.* Поперечна перекладина в машинах, верстатах, спорудах, а також бантина для підвішування вантажів у вантажозахватних пристроях. 6. *техн.* Поперечна балка для кріплення ізоляторів у верхній частині стовпа електричної або телеграфної лінії.

Гтра́верс², у, ч., спорт. Перехід альпіністів по гребені гірського хребта, що об'єднує кілька гірських вершин.

авіатор, а, ч. Той, хто займається польотами, авіацією – теорією і практикою пересування в повітрі на літальних апаратах; той, хто керує літаком; льотчик.

девіатор, а, ч., *техн., фіз.* Прилад, що фіксує відхилення від траєкторії польоту, заданого курсу, середнього значення, магнітного меридіана, напрямку тощо.

навігатор, а, ч. Фахівець з навігації.

авіація, і, ж. 1. Теорія і практика пересування в повітрі на літальних апаратах, важчих за повітря. 2. Сукупність літальних апаратів; повітряний флот. *Авіація безпілотна, бомбардувальна, винищувальна, військова, гіперзвукова, дозвукова, надзвукова, реактивна, сільськогосподарська, транспортна, цивільна.

девіація, і, ж. 1. *біол.* Зміна середніх стадій ембріонального розвитку органа, що призводить до змін будови його в дорослого організму. 2. Відхилення стрілки компаса під впливом великих мас заліза. 3. Відхилення від правильного напрямку руху корабля, літака, артилерійського снаряда тощо. *Девіація магнітна. 4. Соціальна поведінка, що відхиляється від тієї, яка вважається нормальною чи соціально прийнятною у суспільстві.

навігація, і, ж. 1. Плавання кораблів по морях, річках і т. ін.; судноплавство, мореплавство. 2. Період року, протягом якого залежно від місцевих кліматичних умов можливе судноплавство. 3. Розділ науки, пов'язаний з теоретичним обґрунтуванням і практичними прийомами водіння суден. *Біонавігація, радіонавігація. Навігація космічна, повітряна.

авіаційний, а, е. Який стосується авіації; який застосовується в авіації; який будує літаки; який складається з літальних апаратів, здійснюється за допомогою літаків. *Авіаційний бензин, завод, зв'язок, кулемет, парк, полігон, прилад, радіокомпас, транспорт. Авіаційна астрономія, промисловість, сталь, техніка. Авіаційне масло.

девіаційний, а, е. Який стосується девіації.

навігаційний, а, е. Який стосується навігації. *Навігаційний маяк, предмет, прилад, трикутник. Навігаційна зірка.

аврал, у, ч. 1. *мор.* Термінова робота на судні, в якій бере участь весь особовий склад корабля. 2. *перен., розм.* Узагалі термінова робота, в якій бере участь увесь колектив.

авран, у, ч. Трав'яниста рослина родини ранникових, окремі види якої застосовують у народній медицині.

австралійці, ів, *мн.* Корінне населення Австралії.

австрійці, ів, *мн.* Народ, що становить основне населення Австрії.

австральний, а, е. Південний (про вітер).

астральний, а, е. 1. Зоряний. *Астральний цикл. Астральне світло. 2. *перен.* Абстрактний, неземний.

автобіограф, а, ч. Той, хто описує своє життя.

автограф, а, ч. 1. Текст, власноручно написаний автором. 2. Власноручний підпис, напис на книзі, фотографії і т. ін. 3. *перен.* Про результат, слід,

виражене яким-небудь чином свідчення перебування, діяльності і т. ін. кого-, чого-небудь. 4. Копіювальний прилад.

автобіографічний, а, е. Пов'язаний із власним життям; властивий, притаманний автобіографії.

автографічний, а, е. Який стосується автографа.

автобіографія, і, ж. Опис свого життя.

автографія, і, ж. 1. Точне відтворення почерку або зображення, зробленого від руки. 2. Спосіб виготовлення літографської друкарської форми.

автогінний, а, е. Який відбувається під впливом дуже високої температури без оброблення знаряддями. *Автогенне зварювання.

аутогінний, а, е. Який полягає у використанні самонавіяння для регулювання свого фізичного й психічного стану. *Аутогенне тренування.

автокран, а, ч. Підйомний кран на автомобільному ході.

автокрát, а, ч., книжн. Особа з необмеженою верховною владою; самодержець.

автоматичний, а, е. 1. Який діє (здійснюється) без втручання людини, механічно; самодіючий. *Автоматичний апарат, замок, лічильник, прес, пристрій, радіокомпас, реєстратор, регулятор, світлофор, сигналізатор, телефон, терморегулятор. Автоматична лінія, обсерваторія, підстанція, ретрансляція, стрілка. Автоматичне зварювання, з'єднання, регулювання, управління. Автоматичні двері. 2. перен. Який відбувається незалежно від волі, несвідомо; машинальний, мимовільний. *Автоматичний жест, рух. Автоматична хода.

автомáтний, а, е. Який стосується автомата як виду зброї. *Автоматний диск, патрон. Автоматна черга. Автоматні ріжки.

автóнім, а, ч. 1. Ім'я автора твору, що пише під псевдонімом. 2. Ім'я, символ або знак, що їх використовують для позначення самих себе.

антóнім, а, ч., лінгв. Слово, стійке словосполучення, афікс, граматична форма (зокрема синтаксична конструкція), максимально протилежні за значенням до своєї пари, тісно поєднані певною семантичною спільністю на цій же основі.

анонім, а, ч. 1. Автор листа або твору, який не назвав свого прізвища. 2. Лист або твір, на якому не зазначено прізвища автора; лист або твір невідомого автора.

авторизований, а, е, діприм., книжн. Схвалений автором. *Авторизований матеріал, переклад, список. Авторизована копія. Авторизоване видання, інсценування.

áвторський, а, е. Який належить авторові; проведений за участю автора; який об'єднує авторів. *Авторський аркуш, гонорар, екземпляр, збірник, ідеал, колектив, коментар, концерт, монолог, переклад, примірник, стиль, текст. Авторська асоціація, воля, думка, індивідуальність, концепція, настанова, оцінка, пісня, позиція, редакція. Авторське видання, право, розуміння, свідоцтво, слово. Авторські відступи.

авторитарний, а, е, книжн. 1. Заснований на беззастережному підпорядкуванні владі, авторитетові. **Авторитарний лад, режим, стиль, уряд. Авторитарна влада, форма правління*. 2. Який прагне незаперечно утвердити свій авторитет. **Авторитарний керівник. Авторитарна людина*.

авторитетний, а, е. 1. Який користується авторитетом; загальноновизнаний, впливовий, поважний. **Авторитетний арбітр, викладач, керівник, суддя, учений. Авторитетна думка, комісія, людина. Авторитетне джерело, рішення, слово. Авторитетні органи*. 2. Який не терпить, не допускає заперечень (про тон, жест, вигляд тощо). **Авторитетний тон*.

авторитарно. Присл. до **авторитарний**. **Авторитарно діяти, чинити*.

авторитетно. Присл. до **авторитетний**. **Авторитетно вирішувати, виступати, говорити, заявляти*.

агар, у, ч., біол. Рослинні драглі з морських водоростей.

ангар, а, ч. Приміщення, де стоять літаки і де проводиться їх поточний ремонт.

агло... Перша частина складних слів, що відповідає поняттю "нагромаджений". **Аглопорит, аглофабрика*.

англо... Перша частина складних слів, що відповідає слову **англійський**. **Англомовний. Англоман, англофіл, англофоб*.

агón, а, ч. 1. У Стародавній Греції – змагання, у т. ч. музичні (у співі, грі на кіфарі), які відбувалися під час урочистих ігор. 2. *театр*. У давній античній комедії – словесна суперечка або змагання між двома головними героями.

аргón, у, ч. Хімічний елемент, безбарвний, без запаху газ, що входить до складу повітря й не вступає в хімічні реакції.

ажгón, у, ч. Однорічна ефіроолійна рослина родини зонтичних.

жаргón, у, ч. Мова якоїсь соціальної та професійної групи, що відрізняється від загальнонародної наявністю специфічних слів і виразів, властивих цій групі; арго. **Жаргон блатний*.

арónія, і, ж. Кущ родини розоцвітих, їстівні плоди якого містять органічні кислоти, цукор, вітаміни С і Р; чорноплідна горобина.

іронія, і, ж. 1. Прихована насмішка; глузування, кепкування, глум. **Іронія долі*. 2. Стилістичний засіб, коли слову або зворотові надається протилежного значення з метою глузування.

агóр, а, ч. Розмінна монета Ізраїлю, що дорівнює 1/100 ізраїльського фунта.

кагóр, у, ч. Сорт червоно десертного вина.

агорá, и, ж. У Стародавній Греції – народні збори, а також місце, де вони відбувалися.

горá, и, ж. 1. Значне підвищення над навколишньою місцевістю або серед інших підвищень. **Гору брати (взяти). Гори зрушити (перевернути). Горою стояти (стати). Золоті гори обіцяти. Надіятися, як на кам'яну гору. Наче (неначе, мов) гора з плечей (з пліч) впала (звалилася). Не за горами*. 2. Велика кількість чого-небудь складеного в купу; багато чогось. 3. у знач. присл. **горóю** (**горáми**). У вигляді гори. 4. *діал.* Горище.

агрáрій, я, ч. 1. Про того, хто займається сільським господарством, працює в якій-небудь галузі сільського господарства. 2. *книжн.* Те саме,

що землевласник – особа, яка володіє землею на правах приватної власності. 3. *політ.* Член політичної партії, яка захищає інтереси великих землевласників. **Аграрій дрібний.*

аграрник, а, ч. Фахівець із аграрного питання, тобто питання про землеволодіння та землекористування.

депресивний, а, е. Який перебуває в хворобливому стані приголомшеності, пригнічення, скорботи.

депресійний, а, е. Який характеризується застоєм в економіці країн.

агрус, у, ч. 1. Чагарникова рослина з колючими гілками та великими кисло-солодкими їстівними ягодами. 2. *збірн.* Ягоди цієї рослини.

аргус, а, ч. 1. У давньогрецькій міфології – стокий сторож, якого богиня Гера поставила стерегти Іо, коханку Зевса. 2. *перен., книжн.* Пильний, невсипущий сторож; символ пильності.

аджіо, *присл., муз.* 1. Повільно, протяжно (про темп виконання музичних творів). 2. *у знач. ім. невідм., с.* Назва музичного твору або його частини, що виконується повільно. 3. *у знач. ім. невідм., с.* У класичному балеті – повільний ліричний танець.

ажіо, *невідм., с.* 1. Відхилення курсу грошових знаків, векселів та інших цінних паперів від їхньої номінальної вартості в бік перевищення. 2. Комісійний збір, що його сплачують за обмін нерівноцінних валют або за обмін банкнот на металеві монети. 3. Різниця в сумах валютного виторгу чи платежів.

адаптація, ї, ж. 1. *біол.* Пристосування організмів, органів чуття і т. ін. до певних умов навколишнього середовища. **Адаптація слуху.* *Адаптація психологічна.* 2. *спец.* Настроювання системи на умови застосування. **Адаптація фонологічної системи.* *Адаптація фонетична, орфографічна.* 3. *літ.* Пристосування або полегшення тексту для тих, хто починає вивчати іноземну мову, а також для дітей. **Адаптація тексту.* 4. *перен.* Звикнення кого-небудь до нового середовища, за нових умов (роботи, побуту і т. ін.). **Адаптація культурна, професійна, соціальна.*

адоптація, адопція, ї, ж., *юр.* Усиновлення.

адаптувати, ую, уєш. 1. *біол.* Пристосовувати організм, органи чуття до умов існування, до оточення. **Адаптувати органи чуття.* 2. *перен.* Пристосувати (пристосовувати) кого-, що-небудь до чого-небудь нового, незвичного. **Адаптувати текст для вивчення.* 3. *перен.* Використовувати що-небудь у зміненому, спрощеному і т. ін. вигляді.

адоптувати, ую, уєш, *юр.* Усиновляти. **Адоптувати хлопчика.*

адаптивний, а, е. Здатний пристосовуватися. **Адаптивна система.*

адаптований, а, е, *дієприкм., біол.* Пристосований (пристосовуваний) до умов існування.

адоптований, а, е, *дієприкм., юр.* Усиновлений.

аденін, у, ч. Пуринова основа, яка міститься в усіх живих організмах, у складі нуклеїнових кислот тощо.

аденіт, у, ч., *мед.* Запалення лімфатичної залози (вузла).

адреса́нт, а, ч. Той, хто адресує, посилає кому-небудь лист, телеграму і т. ін.; відправник інформації. **Місце проживання, прізвище адресанта.*

адреса́т, а, ч. 1. Той, кому адресується, посилається лист, телеграма тощо; одержувач інформації. **Адресат конкретний, постійний. Місце проживання, прізвище адресата.* 2. *перен.* Про того, кому що-небудь призначається, для кого створюється що-небудь.

ад'ю́нкт, а, ч. 1. Аспірант у вищих військово-навчальних закладах. 2. У дореволюційній Росії і в Західній Європі – вчене звання в деяких наукових установах; також особа, що має це звання. **Ад'юнкт-бібліотекар.*

ад'юта́нт, а, ч. 1. Військовослужбовець (звичайно офіцер), що перебуває при командирові для виконання службових доручень. 2. Придворний військовий чин у почті монарха.

айла́нт, а, ч. Швидкоросле дерево з непарнопірчастим листям і дрібними квітками, зібраними у волоть.

атла́нт, а, ч. 1. У давньогрецькій міфології – титан, який тримає на собі небо. 2. *архіт.* Колона у вигляді чоловічої постаті. 3. *анат.* Шийний хребець.

а́ка, *невідм.* Рід вічнозелених рослин, родини миртових; фейхоа.

а́рка, и, *жс.* 1. Склепіння у формі дуги, яким перекривають проріз у стіні або сполучають стояки моста, два суміжні будинки і т. ін. 2. Декоративна споруда у вигляді брами, що завершується склепінням. **Арка тріумфальна.*

арба́лет, а, ч. 1. Старовинна зброя, що має форму лука для метання стріл, каміння і т. ін., самостріл. 2. *мисл.* Рушниця для полювання над водою.

арбо́літ, а, ч. Різновид легкого бетону, виготовленого із суміші органічних заповнювачів (відходів деревооброблення, очерету і т. ін.), що в'яжуть матеріали й воду.

арка́н, а, ч. 1. Довгий мотузок із зашморгом на кінці, за допомогою якого ловлять коней та інших тварин. 2. Гуцульський чоловічий танок.

ака́нт, а, ч. 1. Південна трав'яниста, рідше кушова рослина з великими зубчастими листками. 2. *архіт.* Скульптурна прикраса капітелей, фризів, карнизів, ваз і т. ін., що має форму листків цієї рослини.

а капе́ла, и, *жс.* Багатоголосий хоровий спів без інструментального супроводу.

капе́ла, и, **капе́лія**, ї, *жс.* 1. *заст.* Місце у католицькій церкві, де розміщувалися співаки. 2. Хор співаків, а також змішаний ансамбль із співаків та музикантів.

капе́ль, і, *жс.* Чашечка, спресована з кісткової золи, яку застосовують для визначення кількості срібла або золота у сплавах.

акри́ди, ів, *мн., біол.* Різновид саранчі, яку вживають у їжу в Аравії.

акари́ди, ів, *мн., біол.* Кліщі, група членистоногих тварин класу павукоподібних.

аскари́ди, ід, *мн.* Круглі білі черв'яки, що паразитують у кишечнику ссавців і людини.

ака́ція, ї, *жс.* Назва кількох видів посухостійких дерев або кущів з білими чи жовтими квітками. **Акація біла.*

ґакція¹, і, ж. Цінний папір, який свідчить про те, що його власник вніс певний пай у підприємство та має право на участь у справах і прибутках цього підприємства. *Акція *безкоштовна, безповоротна, без фіксованого номіналу, "важка", екс-дивідендна, іменна, конвертована, преміальна, поворотна. Акція на пред'явника. Акції засновницькі, активні.*

ґакція², і, ж., книжн. Дія, діяльність, спрямовані на досягнення якої-небудь мети.

акваторія, і, ж. Простора ділянка водної поверхні (моря, озера, затоки).

екваторіал, а, ч. Астрономічний інструмент, що дає можливість визначити положення будь-якого світила на небесній сфері відносно небесного екватора.

аквізітор, а, ч. Співробітник або агент транспортних чи страхових підприємств, в обов'язки якого входить залучення нових вантажів або нових договорів страхувань.

інквізітор, а, ч. 1. *іст.* Суддя або член суду інквізиції. 2. *перен.* Той, хто навмисно завдає кому-небудь великих страждань; дуже жорстока людина; мучитель.

реквізітор, а, ч., *спец.* Той, хто розпоряджається в театрі чи на кіностудії реквізитом – справжніми чи бутафорними речами, необхідними для вистави або кінозйомки.

акін, а, ч. Народний поет-імпровізатор і співець у казахів, киргизів та деяких інших середньоазіатських народів.

актин, у, ч., *біол.* Білок м'язової тканини.

актиній, ю, ч. Радиоактивний хімічний елемент, що добувається з уранової руди.

актинія, і, ж, *біол.* Морська тварина типу кишковопорожнинних із шупальцями для хапання їжі; морський анемон.

акламация, і, ж. Схвалення чи несхвалення якої-небудь пропозиції або рішення за допомогою вигуків, реплік без підрахунків голосів учасників зборів.

декламация, і, ж. 1. Мистецтво виразного читання літературних творів, зокрема віршів. 2. *перен.* Манера говорити штучно піднесено; пишномовні слова, промови. **Декламация музична.*

рекламация, і, ж., *спец.* 1. Скарга, претензії, невдоволення чимось. 2. Заява про виявлені недоліки в придбаній продукції й вимога відшкодувати збитки.

акт, ч. 1. у. Окремий вияв якої-небудь діяльності; дія, подія, вчинок.

2. у. Закінчена частина театральної вистави, драматичного твору; дія. 3.

а. Писаний указ, грамота, постанова державного, суспільного значення.

**Акт громадянського стану. Акт ревізій.* 4. а, *заст.* Урочисті збори в шкільних закладах у зв'язку з закінченням навчального року.

пакт, у, ч. 1. Міжнародна угода звичайно великого політичного значення. 2. *рідко.* Розділ офіційного документа чи якого-небудь тексту, позначений номером або літерою; пункт.

ґтакт¹, у, ч. 1. Метрична музична одиниця – кожна з рівних за тривалістю частин, на які поділяється музичний твір за кількістю ритмічних наголосів у ньому. **Розбити ноти на такти.* 2. Ритм

якогось руху, дії; кожен із рівномірно повторюваних рухів, ударів.
3. *спец.* Частина робочого циклу якогось механізму. **Вибивати (відбивати) такт.*

↳ **такт**², у, ч. Чуття міри, що підказує правильне розуміння або оцінку явищ дійсності.

активація, і, ж., *спец.* 1. Збудження чогось, посилення діяльності організму. 2. Перетворення речовини у стан, в якому вона швидше вступає в хімічну реакцію. 3. Спеціальне оброблення деревесного вугілля або інших пористих тіл для збільшення їхньої поглинальної здатності. **Активація постійна, змінна, ферментативна. Активація вугілля. Енергія, механізм, процес, рівень активації.*

активізація, і, ж. Спонування кого-, чого-небудь до діяльності, більш активних дій; більший вияв чогось. **Активізація політична, духовна, творча. Активізація діяльності кори головного мозку, організму, психічних процесів, громадського життя, навчального процесу, жанру, кольору, світла.*

активність, ності, ж. 1. Діяльна енергійна участь у чому-небудь. **Активність сонячна, біологічна, фізична, хімічна, висока, недостатня, соціальна, громадська, політична, творча, трудова, словотворча. Активність народних мас, прихильників миру. Розвиток, стимулятори активності.* 2. *спец.* Здатність до реакції, взаємодії з чим-небудь.

активаційний, а, е, *спец.* Який стосується активації. **Активаційний аналіз.*

активізований, а, е, *дієприкм.* Такий, що його зробили діяльнішим, активнішим. **Активізований навчальний процес. Активізована діяльність, увага, воля.*

активний, а, е. 1. Енергійний, діяльний. **Активний борець за мир, відпочинок, учень. Активна діяльність, участь, роль, боротьба, підтримка, підготовка, оборона. Активне життя, виборче право.* 2. *спец.* Здатний вступати в реакцію, взаємодіяти з чим-небудь. **Активні молекули.* 3. *грам.* Який показує дію, що переходить на об'єкт (про зворот, стан). **Дієслово активного стану. Активний словник, запас слів.* 4. *фін.* Стосовно до активу – частини господарського балансу. **Активний баланс.*

активований, а, е, *дієприкм.* Той, якого піддали спеціальній обробці з метою збільшення його вбирної здатності (активності). **Активоване вугілля.*

активізувати, ую, уєш. Робити кого-, що-небудь діяльнішим, активнішим. **Активізувати дослідження, зусилля. Активізувати діяльність організму, життєдіяльні ферменти.*

активувати, ую, уєш. Збільшувати нагромадження енергії в організмі або речовині, посилювати діяльний стан. **Активувати молекули, фізіологічні функції людини. Активувати ріст організму.*

актиніди, у, ч., *хім.* Родина із 15-ти споріднених хімічних елементів.

актинідія, і, ж. Багаторічна витка чагарникова рослина з кисло-солодкими ягодами, що їх використовують у кондитерській промисловості та народній медицині.

актінія, і, ж. Морська тварина типу кишковопорожнинних із щупальцями для хапання їжі; морський анемон.

активний, ю, ч. Рідкісний у природі радіоактивний хімічний елемент – сріблястий метал, що слабо світиться в темряві блакитним світлом.

актино... Перша частина складних слів, що означає відношення до променистої енергії, випромінювання. **Актинометрія, актинобацильоз.*

активно, присл. Енергійно, діяльно.

аккумулятивний, а, е, спец. Який стосується акумуляції, пов'язаний з нею.

**Акумулятивна діяльність вітру.*

кумулятивний, а, е. Який стосується кумуляції.

аккумуляція, і, ж. Збирання, нагромадження, зосередження чого-небудь. **Акумуляція енергії (вітру), речовини.*

кумуляція, і, ж. 1. мед. Нагромадження в організмі людини тварин і рослин різних речовин (ліків, отрут і т. ін.) внаслідок тривалого їх уживання. **Кумуляція дії снотворних.* 2. Зосередження застрахованих об'єктів на обмеженій території. 3. Концентрація енергії спрямованого вибуху. **Кумуляція сонячного проміння.*

акѹт, а, ч., лінгв. 1. Один із видів музикального наголосу (висхідний) у давньогрецькій, сербській та інших мовах. 2. Високий тон звуку. 3. Діакритичний знак для позначення закритості “е” у французькій мові.

акѹт, а, ч. Представник народності, автохтонного населення Якутії.

акцент, у, ч. 1. Своєрідний характер вимови, властивий тій або іншій мові (діалектові), особі. 2. лінгв. Наголос у слові. 3. муз. Виділення окремого звука або акорду за допомогою динамічного чи логічного підсилення. 4. перен. Особлива увага до чого-небудь; підкреслення.

акцѹнт, у, ч. 1. фін. Форма розрахунків, при якій платіжна вимога, виписана постачальником, оплачується банком тільки після згоди боржника. 2. юр. Згода вступити в договір на запропонованих умовах. 3. Форма внутрішньодержавних та міжнародних безготівкових розрахунків. 4. Письмове повідомлення замовником переможця торгів (тендерів).

акцѹнтний, а, е, лінгв. Який стосується наголосу в слові та знака, яким цей наголос позначається на письмі.

акцѹптний, а, е, фін. Який стосується акцепту як форми розрахунків.

акцѹнтований, а, е, дісприкм. 1. лінгв. Наголошений. 2. перен.

Підкреслений у висловлюванні, повідомленні.

акцѹнтований, а, е, дісприкм. 1. фін. Затверджений до оплати. 2. перен. Схвалений.

акцентологічний, а, е. Який стосується акцентології – розділу мовознавства, що вивчає систему словесних наголосів. **Акцентологічний словник. Акцентологічна характеристика. Акцентологічне дослідження.*

акцентуаційний, а, е, лінгв. Який стосується акцентуації, акцентування – вирізнення наголосу в слові, а також системи наголосів у будь-якій мові або групі споріднених мов. **Акцентуаційна модель.*

- акцентувати**, *у́ю, у́єш*. 1. *лінгв.* Ставити наголос; наголошувати. 2. *перен.* Висувати на перший план, підкреслювати яку-небудь думку у висловлюванні, повідомленні; наголошувати.
- акцентувати**, *у́ю, у́єш*. 1. *фін.* Затверджувати до оплати грошові документи. 2. *перен.* Схвалювати.
- акцентування**, *я, ж., перен.* Підкреслення того, що розглядається як головне, основне.
- акцептування**, *я, ж., фін.* 1. Укладання угоди відповідно до пропозицій іншої сторони. 2. Зобов'язання оплатити пред'явлений рахунок, вексель в узгоджений термін. 3. Згода банку гарантувати виплату вказаної у векселі або рахунку суми.
- акцептант**, *а, ч., фін.* Особа, яка підписує платіжний документ, беручи зобов'язання своєчасно його оплатити.
- акцептор**, *а, ч.* Частина, що приєднує електрони.
- акцесійний**, *а, е.* Приєднувальний. **Акцесійний договір.*
- акцесорний**, *а, е.* Привхідний. **Акцесорний договір.* *Акцесорне зобов'язання.*
- акціонерний**, *а, е.* Який стосується акції як цінного паперу; заснований на акціях. **Акціонерне товариство.*
- акціонерський**, *а, е.* Який належить акціонерові; властивий акціонерам. **Акціонерські внески.*
- алабастр**, *а, ч.* Старогрецька посудина для олії.
- алебастр**, *у, ч.* Дрібнозернистий гіпс білого кольору, що використовується в будівництві як в'язуча речовина, а також для скульптурних виробів.
- алегрі**, *незм. і невідм., с.* Лотерея з негайною виплатою виграшу. **Лотерея-алегрі.*
- алегро**, *незм., муз.* 1. *присл.* Швидко, жваво (про темп виконання музичного твору). 2. *у знач. ім., невідм., с.* Назва музичного твору або його частини, що виконується в такому темпі.
- алегрето**, *незм., муз.* 1. *присл.* Помірно швидко, помірно жваво (про темп виконання музичного твору). 2. *у знач. ім., невідм., с.* Назва музичного твору або його частини, що виконується в такому темпі.
- алітерація**, *ї, ж.* Поетичний прийом, який полягає в доборі слів із повторюваними однаковими приголосними звуками.
- альтерація**, *ї, ж., муз.* Підвищення або пониження будь-якого ступеня ладу на півтон або на цілий тон.
- алкоголізм**, *у, ч.* Захворювання, що розвивається внаслідок тривалого зловживання спиртними (алкогольними) напоями.
- алкоголіз**, *у, ч.* Обмінний розклад речовин при взаємодії зі спиртом.
- алхімія**, *ї, ж.* Середньовічне містичне вчення, спрямоване на відшукування чудодійної речовини – “філософського каменя”, за допомогою якого можна було б перетворити прості метали в золото, срібло, лікувати різні хвороби та ін.
- хімія**, *ї, ж.* 1. Наука про склад, будову, властивості та перетворення речовин. **Хімія квантова, радіаційна.* 2. Практичне використання цієї науки, її законів у житті, виробництві, промисловості. **Хімія побутова.* 3. *чого.*

Якісний склад та хімічні реакції, властиві чому-небудь. *Хімія пластичних мас.

альбатрós, а, ч. Великий морський водоплавний птах із довгими вузькими крилами й видовженим дзьобом.

альбінós, а, ч. Людина, тварина або рослина з ознаками альбінізму.

альбінізм, у, ч., *фізіол.* Відсутність нормальної для даного виду організмів пігментації (забарвлення).

альпінізм, у, ч. Вид спорту; сходження на важкодоступні гірські вершини, льодовики.

альбіція, і, ж. Рослина родини мімозових.

амбіція, і, ж. Самолюбство; гордість, честолюбство.

альвеола, и, ж., *анат.* 1. Міхурець у легенях на кінці найтоншого розгалуження бронхів, куди проходить повітря під час дихання. 2. Ямка в щелепах, де міститься корінь зуба.

віола, и, ж. 1. Смичковий чотириструнний музичний інструмент, що має лад, октавою вищий від віолончелі та квінтою нижчий від скрипки; альт. 2. Старовинний смичковий інструмент, що мав звичайно шість струн, натягнених над грифом, і стільки ж струн того ж ладу під грифом.

альпініада, и, ж. Масовий похід у високогірні райони.

олімпіада, и, ж. 1. У Стародавній Греції – чотирирічний проміжок між олімпійськими іграми, що був одиницею літочислення. 2. Міжнародні спортивні змагання, які влаштовують раз на чотири роки за зразком олімпійських ігор у Стародавній Греції. 3. Змагання в галузі самодіяльного мистецтва, у виконанні навчальних завдань і т. ін.; конкурс.

альтернат, у, ч. У міжнародному праві – сукупність правил, що регулюють порядок підписання договору.

інтернат, у, ч. 1. Гуртожиток для учнів і студентів навчального закладу. 2. Закритий шкільний заклад, у якому учні навчаються та живуть.

альтитуда, и, ж. Висота точки земної поверхні над рівнем океану; абсолютна висота.

амплітуда, и, ж. 1. *фіз.* Найбільше відхилення тіла, що коливається, від положення рівноваги; розмах коливань. 2. *метеор.* Різниця між найвищою і найнижчою температурою повітря або найбільшим атмосферним тиском у певний період.

альвів, ю, ч. Відклади (валуни, піски і т. ін.), нагромаджені в долинах річками або струмками.

елювій, ю, ч., *геол.* Продукт вивітрювання і вилуговування гірських порід, які лишаються на місці свого утворення.

альбізія, і, ж. Уживаний у художньому творі як риторичний прийом натяк на загальновідомий історичний, літературний чи побутовий факт.

ілюзія, і, ж. 1. Оманливе, хибне сприймання дійсності; хибне уявлення про що-небудь. 2. Програмний номер ілюзіоніста – актора цирку, який показує фокуси.

альюр, у, ч. Спосіб, характер ходи, бігу коня: крок, галоп, кар'єр та ін.

велюр, у, ч. 1. Назва краших сортів тканини (драпу і т. ін.), фету з низьким, дуже густим і м'яким ворсом на лицьовій поверхні. 2. М'яка шкіра хромового дублення, схожа на замшу.

амбра, и, ж. 1. Воскоподібна речовина сірого кольору, яку виділяють кашалоти. 2. *заст.* Пахощі, парфуми.

амбрé, *невідм.*, с. 1. Пахощі, приємний запах. 2. Глузлива назва гидкого запаху.

аміак, у, ч., *заст.* Безбарвний газ із різким запахом, що складається з азоту й водню; у сполуці з водою утворює нашатирний спирт; амоніак.

аміакат, у, ч. Розчин твердих мінеральних солей у рідкому аміаку.

амілаза, и, ж. Фермент, який каталізує гідроліз крохмалю, гликогену та інших полісахаридів.

амілоза, и, ж. Легкорозчинна у воді складова частина крохмалю.

амілан, у, ч. Синтетичне волокно з поліамідів.

амілен, у, ч. Ненасичені вуглеводні, полімери яких використовують як мастила, компоненти поліграфічних фарб тощо.

аміни, ів, *мн.* Азотисті органічні сполуки, похідні амоніаку, в якому атоми водню заміщені вуглеводневими радикалами.

амінь. 1. *ствердж. част.* Уживається як заключне слово в молитвах, проповідях; вірно, істинно. 2. *у знач. ім., невідм.*, с. Кінець, усе скінчено.

амоній, ю, ч. Сполука атомів азоту й водню, яка входить до складу багатьох солей, що широко застосовуються в техніці та сільському господарстві. **Амоній вуглекислий, сірчанокислий.*

[**амоніт**¹, у, ч. Вибухова суміш.

амоніт², а, *перев. мн.* Викопний головоногий моллюск, що жив у палеозойську й мезозойську ери.

аморальний, а, е. Позбавлений моралі; неморальний.

моральний, а, е. 1. Який стосується моралі – системи норм і принципів поведінки людей та повчального висновку з чогось. 2. Який відповідає вимогам моралі. 3. Пов'язаний з духовним життям людини.

ампér, а, ч. Міжнародна одиниця виміру сили електричного струму (А).

ампір, у, ч. Стиль пізнього класицизму в західно-європейській архітектурі та прикладному мистецтві.

вампір, а, ч. 1. За народним повір'ям – перевертень, песиголовець, мрець, що виходить ночами з домовини й ссе кров сплячих людей; упир, вурдалака. 2. *перен.* Про людину, яка мучить або нещадно експлуатує залежних від неї людей; кровопивця. 3. Рід великих кажанів, що живуть у тропічних лісах.

ампérний, а, е. Який стосується ампера.

ампірний, а, е. Який стосується ампіру.

амплуа, *невідм.*, с. 1. Певне коло ролей, що відповідає сценічним даним актора. 2. *перен.* Певне коло занять.

ампула, и, ж. Герметично запаяна посудина для зберігання в стерильному стані лікарських та інших речовин.

амулет, а, ч. Невеликий предмет, якому приписують чудодійну здатність оберігати людину, яка його носить, від усякого лиха; оберіг; талісман.

омлёт, у, ч. Смажена страва з яєць, збитих на молоці або бульйоні (переважно з домішкою борошна).

амфібія, і, ж. 1. Земноводна тварина (жаба, саламандра та ін.), личинка якої дихає зябрами, а дозріла особина – легенями. 2. Земноводна рослина, яка може жити й у воді, і на суші. 3. Літак, пристосований для зльоту й посадки на суші та на воді. 4. Танк або автомобіль, що може рухатися по суші й по воді.

амфіболія, і, ж. У стилістиці – вислів, вираз, який можна тлумачити двозначно.

амфора, и, ж. Велика посудина (для вина, олії та ін.) яйцеподібної форми з двома ручками, широко вживана в античному світі та Київській Русі.

камфорá, и', ж. Безбарвна кристалічна речовина з характерним запахом, яку добувають із камфорного дерева і застосовують у медичній й техніці.

аналогія, і, ж. 1. Подібність, схожість у чому-небудь між предметами, явищами, поняттями. 2. лог. Висновок, зроблений на підставі схожості, подібності в чому-небудь предметів, явищ, понять. 3. лінгв. Зближення відмінних між собою мовних форм на основі часткової подібності.

антологія, і, ж., літ. Збірка літературно-художніх творів одного жанру (переважно поезій) різних авторів.

апологія, і, ж., книжн. Усний або писемний захист, вихваляння кого-, чого-небудь.

анархізм, у, ч. 1. Політична течія, яка заперечує будь-яку державну владу, організовану політичну боротьбу. 2. перен. Невизнання авторитету, порядку, дисципліни; свавілля.

анорхізм, у, ч. Вада розвитку – відсутність яєчок у людини й тварин.

анархістський, а, е. Належний анархістові, анархістам; який має в собі риси анархізму. *Анархістський настрій, погляд. Анархістська організація.

анархічний, а, е. 1. Який стосується анархізму або анархії – безвладдя. 2. Схильний до анархії – безвладдя, хаосу; безладний, хаотичний. *Анархічний вчинок, ухил.

анáфора, и, ж., літ. Стилістичний прийом, що полягає в повторенні тих самих звуків, слів, речень на початку двох або кількох суміжних рядків, строф, фраз.

анафорéз, у, ч. Переміщення до анода завислих у розчині частинок, коли через розчин проходить електричний струм.

ангáр, а, ч. Приміщення, де стоять літаки і проводиться їхній поточний ремонт.

ангáрія, і, ж. 1. У Стародавньому Римі та середньовічних державах Західної Європи – візницька та деякі інші відробіткові повинності. 2. Право захоплення воюючими державами у своїх портах суден нейтральних країн.

ангóра, и, ж. Порода кролів, кіз, котів із довгою м'якою шерстю.

ангіна, и, ж. Інфекційне захворювання переважно із гострим запаленням слизової оболонки зів, зокрема піднебінних мигдалин.

- ангіо́ма**, и, ж. Доброякісна пухлина з кровоносних чи лімфатичних судин.
- англієць**, я, ч. Представник народу, який становить основне населення Англії.
- англіка́нець**, я, ч. Той, хто сповідує англіканство – різновид протестантської релігії.
- англі́йський**, а, е. Який стосується Англії, англійців.
- англіка́нський**, а, е. Який стосується англіканства – різновиду протестантської релігії.
- англофі́л**, а, ч. Прихильник англійської нації, її культури.
- англофо́б**, а, ч. Противник, ворог англійської нації, її культури.
- анда́нте**, незм. і *невідм.*, с., муз. 1. Повільний плавний темп (але швидший, ніж адажіо). 2. Назва музичного твору або його частини, що виконується в такому темпі.
- анданті́но**, незм. і *невідм.*, с., муз. 1. Темп, жвавіший за анданте, але помірніший за модерато. 2. Музичний твір або його частина, що виконується в такому темпі.
- анемія**, ї, ж. Недокрів'я.
- аномія**, ї, ж. Соціологічне та соціально-психологічне поняття, що позначає морально-психологічний стан індивідуальної та суспільної свідомості; виражається у відчуженості людини від суспільства, апатії і т. ін.
- анергі́я**, ї, ж. Втрата реактивності; нездатність реагувати на подразники.
- е́нергія**, ї, ж. 1. *спец.* Одна з основних властивостей матерії, загальна міра всіх форм її руху. **Енергія зв'язку.* 2. *рідко.* Електроенергія. 3. Діяльна сила поєднана з наполегливістю, рішучістю в досягненні поставленої мети.
- ані́гліяці́йний**, а, е. Який стосується анігліяції.
- інгаля́ційний**, а, е. Який стосується інгаляції. **Інгаляційний метод лікування.*
- ані́гліяці́я**, ї, ж. Взаємодія елементарних частинок і античастинок, внаслідок якої вони перетворюються на інші частинки.
- інгаля́ція**, ї, ж. Лікування верхніх дихальних шляхів вдиханням лікарських речовин (у вигляді пари, газів, розпилених рідин).
- ані́д**, у, ч. Синтетичне волокно, цінний матеріал для виробництва трикотажних тканин, штучного хутра, пластмас і т. ін.
- ано́д**, а, ч. Позитивно заряджений електрод.
- аніма́лізм**, у, ч. Зображення тварин у живописі, різьбярстві, скульптурі.
- анімі́зм**, у, ч. Містичне уявлення первісних людей, згідно з яким кожна річ має свого духа, душу; одухотворення сил і явищ природи.
- анімалі́стичний**, а, е. Який стосується анімалізму, анімалістів; що зображує, описує тварин. **Анімалістичний жанр.*
- анімі́стичний**, а, е. Який стосується анімізму.
- аніма́льний**, а, е. Який стосується тварин; тваринний.
- аномáльний**, а, е. Який характеризується аномалією; незвичний.

анна́ли, ів, *мн.* Записи найважливіших історичних подій за роками в давніх народів (єгиптян, асирійців, персів, китайців); літопис.

амона́ли, ів, *мн.*, *хлім.* Вибухові речовини, що складаються із суміші нітрату амонію, тринітротолуолу, порошкуватого алюмінію, вугілля та ін. речовин.

анодува́ння, я, *с.* Утворення захисної оксидної плівки на поверхні металевих виробів способом електролізу, щоб захистити метал від корозії.

анотува́ння, я, *с.* Складання анотації.

нотува́ння, я, *с.* Стисле записування чого-небудь.

анота́ція, і, *ж.* 1. Стисла бібліографічна довідка, характеристика змісту книги, статті й т. ін. 2. *муз.* Стислий виклад змісту музичного твору, який включає повну назву твору, відомості про авторів музики й тексту, жанр, форму, фактуру, тональність, темп, метр, склад виконавського колективу, діапазон і т. ін. *Анотація *вичерпна, змістовна, формальна. Анотація російською мовою.*

нота́ція¹, і, *ж.*, *спец.* Система умовних письмових позначень, прийнята в якій-небудь галузі людської діяльності. *Нотація *давня, крюкова, шахова. Нотацію вивчати.*

нота́ція², і, *ж.*, *розм.* Настамова, повчання із засудженням чиєїсь поведінки, вчинків і т. ін. *Нотацію *вичитувати (вичитати). Нотація довга, нудна.*

анотува́ти, ую, уєш. Складати анотацію.

нотува́ти, ую, уєш. Стисло записувати що-небудь, робити нотатки.

анса́мбль, ю, *ч.* 1. Група співаків, музикантів або танцюристів, що постійно виступає як єдиний художній колектив. 2. Музичний твір або окрема частина його, призначена для одночасного виконання кількох музикантами або співаками. 3. Продумано, зі смаком підібраний комплект, що складається з предметів одягу, взуття, головних уборів і т. ін. 4. *перен.* Про дружний колектив, групу людей, об'єднаних загальними інтересами. 5. Сукупність будівель, споруд і т. ін., що є частинами одного цілого (в архітектурі, шляховій справі).

асе́мблер, а, *ч.* Допоміжна програма в складі операційної системи для автоматичного перекладу вихідної програми, яка має бути виконана на ЕОМ машинною мовою; один із видів транслятора.

анти́ква, и, *ж.* Латинський шрифт з округлими контурами, на відміну від готичного шрифту, який має вуглувату форму.

антикв́ар, а, **антикв́арій**, я, *ч.*, *заст.* 1. Знавець або продавець старовинних речей, картин, книжок та ін. цінних предметів. 2. *заст.* Про людину, яка любить збирати старовинні речі.

антинейт́рино, *невідм.*, *с.* Електично нейтральна елементарна частинка, що є античастинкою нейтрино.

антинейт́рбн, а, *ч.* Електично нейтральна елементарна частинка, що є античастинкою нейтрона.

антипа́тія, і, *ж.* 1. Почуття неприязні, огиди, відрази до кого-, чого-небудь. 2. *розм.* Про людину, що викликає таке почуття.

- апатія**, і, ж. 1. Хворобливий стан, для якого властиве байдуже ставлення до оточення, відсутність зовнішніх проявів емоційних реакцій. 2. *перен.* Цілковита байдужість.
- антипатичний**, а, е. Який викликає антипатію; неприємний.
- апатичний**, а, е. Який перебуває в стані апатії; схильний до апатії; байдужий, млявий.
- антипка**, и, ж., *розм.* Вид дикорослої вишні з дрібними, терпкими на смак плодами, непридатними для споживання; кучина.
- антипко**, а, ч., *діал.* Чорт.
- антракно́з**, у, ч. Грибкова хвороба сільськогосподарських культур, що спричиняє появу на рослинах жовтих чи бурих плям, тріщин, виразок і призводить до загибелі рослин. **Антракноз льону. Антракноз плямистий.*
- антракб́з**, у, ч. Професійне захворювання, що розвивається внаслідок систематичного вдихання кам'яновугільного пилу. **Антракоз легень (легенів).*
- антраце́н**, у, ч. Ароматичний вуглеводень, що добувається з кам'яного вугілля у вигляді безбарвних блискучих кристалів.
- антраці́т**, у, ч. Один із найкращих сортів кам'яного вугілля, що характеризується великою щільністю, блискучо-чорним кольором і має високу теплотворну здатність.
- антраце́новий**, а, е. Який містить у собі антрацен; який виробляють з антрацену. **Антраценове масло. Антраценові барвники.*
- антраці́товий, антраці́тний**, а, е. Який стосується антрациту; характерний для нього. **Антрацитовий блиск. Антрацитове вугілля.*
- антрепрі́за**, и, ж. Ведення театрального циркового та інших підприємств приватною особою; приватне театральне підприємство.
- репрі́за**, и, ж., *спец.* 1. Короткий вставний номер-жарт, що його виконують актори розмовного жанру в цирку та на естраді. 2. Повторення одного з розділів музичного твору. 3. У фехтуванні – повторний удар. 4. Перехід коня на алюр після подолання перешкоди.
- антри́т**, у, ч. Запалення слизової оболонки печери соскоподібного відростка.
- артри́т**, у, ч. Запалення суглобів. **Артрит алергічний, вторинний, інфекційний, ревматичний, ревматоїдний.*
- ...антроп**. Кінцева частина складних слів, що відповідає поняттю “вікопна людина”. **Пітекантроп, синантроп.*
- антропо...** Перша частина складних слів, що відповідає поняттям “людина”, “людство”. **Антропоморфний, антропоструктурний.*
- аншла́г**, у, ч. Стан, коли всі квитки на виставу, концерт і т. ін. продано, а також оголошення про це в касі театру, цирку і т. ін.
- обшла́г**, á, ч. Одворот на кінці рукава.
- апа́ра́т**, ч. 1. а. Прилад, пристрій для виконання якої-небудь роботи. 2. у. Установа або сукупність установ, що обслуговують яку-небудь ділянку державного управління чи господарства; сукупність працівників такої установи; штат. 3. у, *фізіол.* Сукупність органів, які виконують певні функції в організмі. **Апарат вестибулярний (анат.).*
- апа́рт**, у, *театр.* Монолог або репліка, спрямовані на публіку (вважається, що ті, хто на сцені, їх не почують).

апарату́ра, и, ж., збірн. Сукупність апаратів (приладів, пристроїв для виконання якої-небудь роботи).

аперту́ра, и, ж., спец. Отвір у діафрагмі фотооб'єктива. **Апертура* числова.

апрету́ра, и, ж., техн. 1. Остаточне оброблення тканини, шкіри тощо спеціальними речовинами. 2. Речовина, що використовується для такого оброблення; лак для шкіри.

апартаме́нт, у, ч. Велика розкішна кімната; розкішна квартира.

департа́мент, у, ч. 1. У царській Росії і деяких сучасних країнах – відділ у складі вищої державної установи або певний самостійний орган управління. **Департамент народної освіти, землеробства. Державний департамент США*. 2. Назва міністерства закордонних справ у США і деяких інших країнах. 3. Адміністративно-територіальна одиниця у Франції.

апасіона́та, и, ж. Музичний твір пристрасного, натхненного характеру.

апасіона́то незм. і невідм., с. Пристрасний, натхнений характер виконання музичного твору або його частини.

апатит, у, ч. Мінерал, що використовується для виробництва фосфатних добрив.

апетит, у, ч. 1. тільки одн. Бажання їсти, охота до їди. 2. *перев. мн., перен.* Прагнення до чого-небудь. **Апетит вовчий*.

апатито́вий, а, е. Який стосується апатиту; який містить у собі апатит.

апетити́ний, а, е. 1. Який збуджує апетит; смачний. 2. *розм.* Привабливий, принадний.

апа́ч, а, ж., театр. Дзвінкий фальшивий ляпас, розрахований на глядачів (часто використовується клоунами).

апа́чі, ів, мн. Група індіських племен Північної Америки.

апеля́ція, ї, ж. 1. юр. Оскарження ухвали, постанови нижчої інстанції (звичайно судової) перед вищою. 2. Звернення до кого-, чого-небудь за підтримкою, порадою.

[д]епа́ліація, ї, ж. Видалення волосся механічним або хімічним шляхом з лікувальною або косметичною метою.

апе́ндикс, а, ч. 1. анат. Червоподібний відросток сліпої кишки людини та деяких тварин. **Апендикс здоровий, травмований, хворий. Видалити апендикс*. 2. Додаток до підручника, словника тощо.

апенди́цит, у, ч., мед. Запалення апендикса. **Апендицит хронічний, гострий. Приступ, лікування апендициту*.

апліка́та, и, ж., мат. Одна з декартових координат точки в просторі; вісь z.

аплікату́ра, и, ж., муз. 1. Спосіб розташування та порядок чергування пальців під час гри на музичних інструментах. 2. Система позначення цього способу в нотах.

аплóмб, у, ч. Самовпевненість у поведінці, розмові.

плóмба, и, ж. 1. На зачинених дверях приміщень, вагонів або на машинах, приладах і т. ін. – заборонний знак (із шматочка свинцю або іншого пластичного матеріалу) з клеймом, відбитком печатки.

2. Шматочок твердої речовини, яким закривають отвір у зіпсованому зубі.

пломбір¹, у, ч. Вершкове морозиво, до якого додають смакові приправи (шоколад, горіхи, ягоди і т. ін.).

пломбір², а, ч. Пристрій у вигляді щипців для накладання пломб – заборонних знаків на зачинених дверях приміщень, вагонів або на машинах, приладах і т. ін. (із шматочком свинцю або іншого пластичного матеріалу) з клеймом, відбитком печатки.

апогеї, ю, ч. 1. *астр.* Найвіддаленіша від центра Землі точка орбіти Місяця або штучного супутника Землі. 2. *перен.* Найвищий ступінь чого-небудь; вершина, розквіт.

перигеї, ю, ч., *астр.* Найближча до центра Землі точка орбіти Місяця або штучного супутника Землі.

апозиція, ї, *жс.*, *лінгв.* Прикладка.

опозиція, ї, *жс.* 1. Протидія, опір кому-, чому-небудь; протиставлення своїх поглядів, дій або своєї політики іншим поглядам, діям або політиці. **Бути в опозиції.* 2. Загальна назва партій, груп, які виступають проти правлячої партії групи або проти політики уряду, а також парламентські фракції цих партій. 3. У шаховій грі – позиція королів, коли вони протистоять один одному через одне поле шахової дошки.

позиція, ї, *жс.* 1. Положення, постава тіла; поза. 2. Розташування, місцезнаходження, положення кого-, чого-небудь. 3. Ділянка місцевості, зайнята військами та обладнана для ведення оборони або як вихідний рубіж для наступу. 4. Окремий пункт тематичного плану, тематичної номенклатури чого-небудь, що містить певні вимоги, умови. 5. *перен.* Кут зору, ставлення до чого-небудь, що визначає характер поведінки, дії. 6. Розміщення фігур у якій-небудь момент гри (в шахи, крокет, лапту та ін.)

аполóg, а, ч., *літ.* Невелике алегоричне оповідання з життя тварин, зазвичай повчального характеру, що започаткувало розвиток байки.

апологét, а, ч., *книжн.* Захисник кого-, чого-небудь.

апострóф, а, ч. Знак у вигляді коми, який ставиться вгорі після приголосного перед йотованим для позначення роздільної вимови, а також на місці пропущеного голосного.

апострóфа, и, *жс.* Стилістична фігура, що є звертанням до відсутньої особи, неживого предмета або до самого себе.

апофéгма, и, *жс.* Стисле дотепне висловлювання.

апофéма, и, *жс.*, *мат.* Перпендикуляр, опущений із центра правильного багатокутника на будь-яку з його сторін.

апофебз, у, ч. 1. В античних греків і римлян – культ обожнювання якої-небудь видатної особи. 2. *книжн.* Звеличування якої-небудь особи, події, явища. 3. *театр.* Заключна, фінальна урочиста масова сцена вистави чи святкової концертної програми, в якій прославляється народ, певний герой, подія, факт тощо.

апофіз, у, ч. 1. *анат.* Кінцева частина трубчастих кісток; відросток, виступ кістки. 2. *бот.* Віріст при основі коробочки деяких мохів;

ромбічна площинка над потовщеним кінцем сім'яної луски соснової шишки. 3. *геол.* Жилоподібне відгалуження магматичного тіла в сусідні гірські породи.

гіпофіз, а, ч. Залога внутрішньої секреції у хребетних, розміщена біля основи головного мозку, яка впливає на ріст і розвиток організму; мозковий придаток.

апріорі, *присл.*, 1. *філос., лог.* Незалежно від досвіду. 2. *перен., книжн.* Без перевірки, наперед. **Вирішити апріорі.*

апостеріорі, *присл.*, *філос., лог.* На основі досвіду.

апріорний, а, е, *філос., лог.* Який не ґрунтується на досвіді, передусім йому.

апостеріорний, а, е, *філос., лог.* Який випливає з досвіду, оснований на досвіді.

ар, а, ч. У метричній системі – міра земельної площі, що дорівнює 100 м².

ара, *невідм., ч.* Група довгохвостих папуг.

ара́б, а, ч. Представник групи народів, що становить основне населення Передньої Азії та Північної Африки.

ара́п, а, ч., *заст.* Негр.

арабе́ск, у, ч. Поза в класичному балеті, при якій одна нога піднята й відведена назад.

арабе́ска, и, ж. 1. Вид орнаменту з геометричних фігур, стилізованого листя, квітів і т. ін., який поширився в Європі під впливом арабського мистецтва (у скульптурі, живописі та мозаїці). 2. *муз.* Жанр інструментальної п'єси витонченого, примхливого характеру.

ара́біс, у, ч., *бот.* Декоративна рослина родини хрестоцвітних.

ара́хіс, у, ч. 1. Однорічна трав'яниста олійна рослина родини бобових; земляний (китайський) горіх. 2. *збірн.* Плоди цієї рослини; земляні (китайські) горіхи.

ара́т, а, ч. У Монголії – селянин, що займається кочовим тваринництвом.

кара́т, а, ч., *спец.* Міра ваги коштовного каменю, що дорівнює 0,2 грама.

карате́, *невідм., с.* Вид, система самозахисту без зброї, що ґрунтується на ударах рукою або ногою по найуразливіших місцях тіла людини; вид спортивної боротьби.

кара́ти, аю, а́сш. 1. Завдавати кари, накладати кару, покарання за щонебудь. 2. Завдавати мук, тортур; мучити.

арба́лет, а, ч. 1. Старовинна зброя, що має форму лука для метання стріл, каміння і т. ін.; самостріл. 2. *мисл.* Рушниця для полювання під водою.

арбо́літ, а, ч. Різновид легкого бетону, виготовленого із суміші органічних заповнювачів (відходів деревообробки, очерету і т. ін.), що в'яжуть матеріали і воду.

арга́л, у, ч. Сухий кізяк, що використовується як паливо у безлісних місцевостях Азії.

арга́лі, *невідм., ч.* Дикий гірський баран з великими рогами; архар.

аргама́к, а, ч. Старовинна назва породистого верхового коня в східних народів; румак.

гамáк, á, ч. Підвісна колиска із сітки чи парусини для відпочинку або сну на повітрі.

аргонáвт, а, ч. 1. У давньогрецькій міфології – герой, який здійснював далекий морський похід на кораблі “Арго” в Колхиду за золотим руном. 2. *перен.* Про відважних мореплавців, які подорожують у невідомі країни, шукаючи багатства, пригод і т. ін.

астрона́вт, а, ч. 1. Фахівець з астронавтики – науки про польоти літальних апаратів у міжпланетному просторі. 2. *рідко.* Той, хто літає в космічний простір; космонавт.

аргумента́ція, і, ж., *книжн.* 1. Наведення аргументів, доказів; обґрунтування. 2. Сукупність аргументів – підстав, доказів, які наводяться для обґрунтування, підтвердження чого-небудь.

аугмента́ція, і, ж. Підсилення, збільшення, нарощування.

арде́н, а, ч. Бельгійська порода робочих коней-важковозів.

го́рден¹, а, ч. Почесна відзнака, нагорода за військові, трудові або інші заслуги.

Го́рден², у, ч. 1. Чернеча або лицарсько-чернеча католицька громада з певним статусом. **Орден лівонський.* 2. *заст.* Назва деяких таємних товариств, об'єднань. **Орден масонський.*

Го́рден³, а, ч., *арх., рідко.* Вид архітектурної композиції, що складається з вертикальних (колон, пілястрів) і горизонтальних (антаблемента) частин у відповідній архітектурно-стильовій обробці; ордер.

ареáл, у, ч., *книжн.* Територія поширення чого-небудь, наприклад виду тварин, рослин та ін.

ореóл, у, ч. 1. Променисте коло, сяйво навкруг голови Бога, святого на іконах, культових картинах, скульптурах і т. ін.; німб. 2. *перен.* Атмосфера слави, успіху, пошани і т. ін. навколо кого-небудь. 3. Світлове коло, яке оточує що-небудь на темному тлі. 4. *астр.* Яскраве, біле сяйво навколо сонця, місяця, яскравих зірок. **Ореол місяця.*

аре́ка, и, ж. Горіхова пальма, що росте в Азії та Н. Гвінеї, горіхи якої вживають у їжу.

арик, а, ч. У Середній Азії – назва зрошувального каналу.

а́рка, и, ж. 1. Склепіння у формі дуги, яким перекривають проріз у стіні або сполучають стояки моста, два суміжні будинки і т. ін. 2. Декоративна споруда у вигляді брами, що завершується склепінням. **Арка тріумфальна.* 3. *театр.* Балка, яка відділяє сцену від залу і утворює так зване дзеркало сцени. **Арка портальна.*

арко́б, *невідм., с.* Сплав міді з цинком, схожий за кольором на золото.

аре́на, и, ж. 1. У давньоримському цирку – посипаний піском майданчик, де відбувалися бої гладіаторів, спортивні змагання та ін. 2. Круглий майданчик посередині цирку, де виступають артисти. 3. *перен.* Місце, де відбувається яка-небудь дія, подія. 4. *перен., книжн.* Галузь, поле діяльності, царина.

аре́нга, и, ж. Рід цукрових пальм у тропіках Азії та Австралії.

а́рійка, и, ж., *муз.* Коротка арія.

а́рійка, и, ж. Жінка арійської раси.

арка́н, а, ч. 1. Довгий мотузок із зашморгом на кінці, за допомогою якого ловлять коней та інших тварин. 2. Гуцульський чоловічий танок.

орка́н, у, ч. 1. *заст.* Ураган. 2. *метеор.* Тропічний циклон, що виникає в Південній півкулі.

ароматизований, а, е, *дієприкм.* 1. Здобрений ароматичними речовинами. **Ароматизований напій. Ароматизована карамель. Ароматизоване тісто, мило. Ароматизовані ліки, цигарки. Ароматизований ваніліном, мигдалем, корицею, горіхами, спеціями.* 2. *техн.* Збагачений ароматичними вуглеводнями (про нафту, бензин). **Ароматизований бензин.*

ароматичний, а, е. 1. Який надає аромату. **Ароматична рослина. Ароматичне коріння. Ароматичні свічки.* 2. *хім.* Клас хімічних сполук, що містять у своєму складі одне, декілька або багато бензенових кілець. **Ароматичний альдегід, амін, полімер, вуглець. Ароматична сполука.*

арома́тний, а, е. Який має приємний і ніжний запах, пахощі; запашний; виділяє аромат. **Ароматний дим, напій, плід. Ароматна айва, груша, кава, страва. Ароматне вино, повітря, яблуко. Ароматні залози.*

арсенат, у, ч., *перев. мн.* Сіль арсенатної кислоти.

арсеніт, у, ч., *перев. мн.* Сіль арсенітної кислоти (отруйна).

арсенід, у, ч., *перев. мн.* Сполука арсену з металом, тверда високоплавка речовина.

арт... Перша частина складних слів, що відповідає слову **артилерійський**. **Артдивізіон, артпідготовка.*

артр..., **артро...** Перші частини складних слів, що відповідають поняттю "суглоб". **Артралгія, артропластика.*

арти́кль, я, ч., *грам.* Частина, що вживається в деяких мовах при іменниках для розрізнення роду, надання їм означеності або неозначеності.

арти́кул, а, ч. 1. *заст.* Стаття, розділ або параграф якого-небудь закону, договору або розпорядження та ін. 2. Тип виробу, товару.

артику́л, у, ч., *заст.* Елемент вправи з рушницею.

артралгі́я, ї, *жс.* Біль у суглобах.

артроло́гія, ї, *жс.* Розділ анатомії, який вивчає будову суглобів.

астроло́гія, ї, *жс.* Відоме з давніх часів учення, що визначає безпосередній зв'язок між розташуванням і рухом небесних тіл та явищами суспільного життя, долею людини і т. ін.

арха́йка, и, *жс.* Старовина, старовинні речі, а також усе те, що характеризується рисами старовини.

архаї́стика, и, *жс.* Напрямок у мистецтві: наслідування форм, прийомів і стилів майстрів давніх епох.

архаї́стичний, а, е. Який стосується архаїки. **Архаїстичний стиль.*

архаї́чний, а, е. Який стосується архаїки; який існував, був створений давно; стародавній, старовинний. **Архаїчний вислів. Архаїчна казка. Архаїчне обладнання.*

архе... Перша частина складних слів, що відповідає поняттю "початок". **Археогоніати.*

архео... Перша частина складних слів, що відповідає поняттю "стародавній". **Археографічний, археоптерикс.*

архі... 1. Префікс, за допомогою якого виражають найвищий ступінь ознаки; значенням наближається до слів **дуже, найбільший**. **Архісерйозний, архіреакційний, архіскладний*. 2. Перша частина складних слів, що вказує на старшинство в церковному званні. **Архідиякон, архієпископ*. 3. Перша частина складних слів, що відповідає поняттю "головний". **Архімільйонер*.

асиметрія, і, ж. Брак або порушення симетрії; несиметричність, нерозмірність.

симетрія, і, ж. 1. Розмірне, пропорційне розміщення частин якогось цілого щодо центру, середини. 2. *мат.* Властивість геометричної фігури за певних змін свого положення накладатися на себе так, що не всі її точки займають початкове положення. 3. *фіз.* Незалежність фізичних явищ від певних просторово-часових або інших перетворень.

асиміляція, і, ж. 1. Уподібнення. 2. *біол.* Процес засвоєння рослинним чи тваринним організмом зовнішніх щодо нього речовин. 3. *лінгв.* Уподібнення одних звуків іншим. 4. Ототожнення.

дисиміляція, і, ж. 1. *біол.* Процес руйнування органічних речовин, що входять до складу живих тіл. 2. *лінгв.* Заміна в слові одного з двох однакових або близьких за вимовою звуків іншим, менш спорідненим.

дисимуляція, і, ж., *мед.* Приховування захворювання чи окремих його симптомів з метою ввести в оману відносно свого справжнього фізичного або психічного стану.

симуляція, і, ж. Удавне вираження певного фізичного стану, почуттів і т. ін. з метою введення кого-небудь в оману; удавання.

асона́нс, а, ч., *поет.* Неповна рима, в якій співзвучні тільки наголошені голосні звуки.

дисона́нс, у, ч. 1. *муз.* Негармонійне поєднання звуків, порушення співзвучності. 2. *перен.* Те, що вносить розлад у що-небудь, суперечить чомусь.

асоціа́ція, і, ж. 1. Добровільне об'єднання осіб чи організацій для досягнення спільної господарської, політичної культурної чи якої-небудь іншої мети; товариство, спілка. 2. Сполучення, з'єднання чого-небудь в одне ціле. 3. *псих.* Зв'язок між окремими нервово-психічними актами, внаслідок якого одне уявлення, почуття і т. ін. викликає інше.

дисоціа́ція, і, ж. 1. Розклад молекул на простіші молекули, атоми, атомні групи або йони. 2. Розлад у психічних процесах.

а́спид, га́спид, а, ч. Чорт, диявол, дідько, біс. **До гаспида.*

а́спид¹, а, ч. Рід отруйних змій.

а́спид², у, ч., *заст.* Різновид сланцю.

аспіра́нт, а, ч. Особа, що готується до педагогічної або наукової діяльності при вузі чи науково-дослідному інституті.

аспіра́т, у, ч., *лінгв.* Придиховий приголосний звук.

аста́т, у, ч. Штучний радіоактивний хімічний елемент, ізотопи якого вживають для лікування зубу.

атеста́т, а, ч. 1. Свідоцтво про закінчення навчального закладу, присвоєння вченого або спеціального звання. **Атестат старшого наукового співробітника*. 2. Документ на право одержання грошового чи речового забезпечення військовослужбовцем або членами його сім'ї.

3. Посвідчення про проходження служби; рекомендація з попереднього місця служби. 4. Взагалі характеристика, відзив.

астенія, ї, ж., мед. Загальна кволість організму, слабкість.

астерія, ї, ж. Рід безхребетних тварин класу морських зірок на зразок голкошкірих.

істерія, ї, ж. 1. Функціональне нервово-психічне захворювання, що характеризується підвищеною емоційною збудженістю й супроводжується риданням, сміхом, криком, корчами, а також розладом чутливості, рухомої сфери й т. ін. 2. *перен.* Хворобливий інтерес, посилене прагнення до чого-небудь; гарячкова діяльність у якомусь напрямі.

історія, ї, ж. 1. *тільки одн.* Закономірний послідовний розвиток дійсності. 2. *тільки одн.* Процес розвитку, зміна чого-небудь. **Історія хвороби.* 3. *тільки одн.* Сукупність фактів і подій, які належать до минулого. **Ввійти в історію.* 4. *тільки одн.* Наука про загальний розвиток того чи іншого народу, країни або всього суспільства. 5. *тільки одн.* Наука, що вивчає процес розвитку, послідовні зміни якої-небудь галузі природи, культури, знання. **Історія літератури.* 6. Оповідання розповідь про кого-, що-небудь. 7. *розм.* Подія, пригода, випадок.

астероїди, ів, мн. Малі планети Сонячної системи, що обертаються навколо Сонця переважно між орбітами Марса і Юпітера.

стероїди, ів, мн. Група органічних речовин рослинного й тваринного походження, що мають важливе значення для життєдіяльності організмів і застосовуються як лікарські засоби.

астрал, у, ч. Однорічна й багаторічна трав'яниста або кущова рослина.

астрал, у, ч., *розм.* В окультизмі – особливий стан заглиблення в себе, за якого духовна сутність людини переміщується за межі навколоземного простору.

астро... Перша частина складних слів, що відповідає поняттю “зоряний”. **Астрометричний, астронавігція*

гастро..., гастеро... Перші частини складних слів, що відповідають поняттю “шлунок” або черевна частина тіла. **Гастроентерит, гастероміцети.*

астронім, а, ч., *лінгв.* Власна назва природних космічних об'єктів.

астронóm, а, ч. Фахівець з астрономії.

гастронóm, а, ч. 1. Знавець і любитель смачної їжі. 2. Назва крамниці, в якій продається гастрономія.

астрологічний, а, е. Який стосується астрології.

астрономічний, а, е. Який стосується астрономії. **Астрономічні числа, цифри.*

гастрономічний, а, е. Який стосується крамниці, де продається гастрономія; призначений для продажу гастрономії.

астрологія, ї, ж. Відоме з давніх часів учення, що визначає безпосередній зв'язок між розташуванням і рухом небесних тіл та явищами суспільного життя, долею людини і т. ін.

астронómія, ї, ж. Наука про рух будову й розвиток небесних тіл та їхніх систем.

гастроно́мія, і ж. 1. Знання й розуміння кулінарії. 2. Продукти харчування, переважно закусокні.

атаксія, і, ж. Розлад координації довільних рухів, що спостерігається за деяких захворювань нервової системи.

атараксія, і, ж. Стан душевного спокою й незворушності, до якого, на думку деяких давньогрецьких філософів, повинен прагнути мудрець.

а́тлас, у, ч. Укладений за певною системою і виданий у формі альбому або книжки збірник географічних, історичних та інших карт.

атла́с, у, ч. Шовкова або напівшовкова тканина, блискуча і гладенька.

а́тласний, а, е. Який стосується атласу.

атла́сний, а, е. 1. Який стосується атласу; зроблений з атласу.

*Атласна тканина. 2. перен. Схожий на атлас; гладенький, блискучий.

ато́л, а, ч. Кораловий острів кільцеподібної форми.

то́л, у, ч. Вибухова речовина.

толь, ю, ч. Покрівельний матеріал, виготовлений з товстого картону, просоченого кам'яновугільним дьогтем.

атома́рний, а, е. 1. спец. Який складається з окремих атомів, не об'єднаних в молекули; який існує в такому вигляді. *Атомарний склад речовини. Атомарний водень. 2. книжн. Роздібнений, розрізнений, нецілісний.

ато́містичний, а, е. Який стосується атомізму та атомістики – вчення про природу, згідно з яким матерія складається з окремих, надзвичайно малих частинок – атомів. *Атомістична теорія. Атомістичні уявлення.

а́томний, а, е. Який стосується атома як найменшої кількості хімічного елемента, що складається з ядра й електронів; пов'язаний з використанням енергії атома. *Атомна вага, електростанція, зброя. Атомне ядро.

атони́чний, а, е. У медицині – який стосується атонії, спричиняється ослабленням тонусу м'язів скелета і внутрішніх органів. *Атонічна кровотеча.

атона́льний, а, е. У музиці – позбавлений тональної організації звуків.

*Атональний твір. Атональна музика.

тона́льний, а, е. 1. фіз., муз. Який стосується тону – звуку, що утворюється періодичним коливанням повітря і відзначається певною висотою. 2. Який стосується тону – кольору, забарвлення або відтінку якогось кольору.

атона́льність, ності, ж. Відмова від тональності, ігнорування логіки ладових і гармонійних зв'язків, які утворюють мову тональної музики.

тона́льність, ності, ж. 1. муз. Звуковисотне положення ладу. *Тональність мажорна, мінорна. 2. Характер, сила звучання тону, голосу. 3. літ. Основна емоційна настроєність твору. 4. мист. Переважаючий колір, поєднання основних тонів на картині, що створює відповідну емоційну настроєність.

афа́кція, і, ж. Відсутність кристалика ока.

афекта́ція, і, ж. Неприродність, штучність у поведінці, манерах, піднесеність у мові.

афгані, невідм., ж. і с. Грошова одиниця Афганістану.

- афга́нці**, ів, мн. Народ, який становить основне населення Афганістану.
- афе́кт**, у, ч. Стан дуже великого, але короткочасного нервового збудження. **Афект сильний, глибокий.*
- ефе́кт**, у, ч. 1. Сильне враження, викликане ким-, чим-небудь. **Ефект зовнішній, штучний, дешевий, стилістичний, музичний, світловий. Справляти ефект. Бити на ефект.* 2. Результат, наслідок яких-небудь причин, сил, дій, заходів. **Ефект економічний, лікувальний. Ефект присутності. Ефект мультиплікатора.* 3. *перев. мн.* Засоби, прийоми, пристосування, за допомогою яких створюється враження, ілюзія чого-небудь. 4. Фізичне явище.
- афекто́ваний**, а, е. Який відзначається афектацією; неприродний, штучний.
- афекти́вний**, а, е. 1. Проїнятий афектом; пов'язаний з почуттями, настроями, переживаннями. **Афективна пам'ять. Афективне збудження.* 2. Піднесено-емоційний. **Афективна лексика.*
- ефекти́вний**, а, е, книжн. 1. Який приводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект – результат. **Ефективний метод, прийом, засіб навчання, результат. Ефективна робота. Ефективні ліки.* 2. Який викликає ефект – сильне враження. **Ефективний виступ. Ефективна промова.*
- афекти́вність**, ності, жс. 1. Проїнятість афектом. **Афективність у реагуванні на щось. Вияв ефективності.* 2. Піднесена емоційність.
- ефекти́вність**, ності, жс. Результативність. **Ефективність економічна. Ефективність уроку, праці, виробництва, навчання.*
- аферист**, а, ч. Той, хто здійснює афери; шахрай. **Аферист шлюбний.*
- афорі́ст**, а, ч. Той, хто складає афоризми – лаконічні судження, в яких узагальнені глибокі висновки.
- афористи́чний**, а, е. Який має риси, ознаки афоризму. **Афористичний вислів, стиль.*
- афорі́стський**, а, е. Який стосується афориста. **Афористські звички.*
- африка́нери, африка́ндери**, ів, мн. Народ, що живе в Південній Африці – в основному нащадки голландських, французьких і німецьких колоністів; бури; окремі представники цього народу.
- африка́нці**, ів, мн. Корінне населення Африки.
- африка́нерський**, а, е. Який стосується африканерів.
- африка́нський**, а, е. Який стосується африканців, Африки.
- африкані́стика**, и, жс. Комплексна наука, що вивчає історію, мови, культуру та побут народів Африки.
- африкані́стка**, и, жс. Жінка-африканіст; фахівець з африканістики.
- афрóнт**, у, ч., заст. Публічна образа, зневага.
- фрóнт**, у, ч. 1. У шикуванні військ – лицева сторона. 2. У бойовому порядку – сторона військової частини, підрозділу, обернена до ворога, а також територія, зайнята такою частиною, підрозділом. 3. Місце, район, де відбуваються воєнні дії та розташовані діючі війська під час війни. 4. Найбільше військове з'єднання, що діє під час війни під командуванням одного воєначальника. 5. *перен.* Місце, на якому одночасно виконується кілька

процесів, робіт; ділянка, галузь діяльності, що охоплює одночасно різні об'єкти. 6. Найширше об'єднання яких-небудь громадських сил (політичних партій, профспілок та ін. організацій) у боротьбі за спільні цілі. 7. *метеор*. Перехідна зона між двома різними за властивостями масами в атмосфері. 8. *спец*. Передня, лицева частина чого-небудь. **Фронт деталі*. 9. *діал.* Фасад.

ацетат, у, ч. 1. Сіль і естер оцтової кислоти. 2. Штучна тканина, виготовлена з ацетатного волокна – волокна з ацетилцелюлози.

цитата, и, ж. Точний, дослівний уривок з якого-небудь тексту.

-Б-

бабák, *рідко байбák*, á, ч. 1. Великий гризун, товстий і незграбний, що живе в степу в норах; цінний своїм хутром. 2. *перен.* Про неповоротку, ледачу людину; нероба, ледар.

бабáх, *виг.* 1. Уживається як наслідування сильного низького уривчастого звука. 2. *розм.* Уживається за значенням **бабáхнути**.

ба́бки, бок, *мн., жарг.* Гроші. **Підбивати бабки*.

ба́бка¹, и, ж. 1. Мати батька або матері. 2. *заст.* Жінка, що приймає дітей під час пологів. 3. *заст.* Ворожка, шептуха. 4. Пестл. до ба́ба у знач. стара віком жінка.

ба́бка², и, ж. Одна з частин токарного верстата, призначена для закріплення оброблюваної деталі.

ба́бка³, и, ж. 1. У копитних тварин – суглоб над копитом ноги. 2. Кістка цього суглоба, що вживається для гри.

ба́бка⁴, и, ж. Ковадло, на якому здебільшого клепають коси.

ба́бка⁵, и, ж. Страва з локшини, рису, сиру і т. ін.

ба́бка⁶, и, ж. Хижа комаха з довгим тонким тілом і двома парами великих прозорих крил.

ба́бка⁷, и, ж. Купка складених на полі снопів жита, льону і т. ін.

ба́бка⁸, и, ж. Петелька, на яку застібають гаплик.

ба́бка⁹, и, ж., *діал.* Подорожник.

ба́бка¹⁰, и, ж., *діал.* Гриб підберезник.

па́пка¹, и, ж. 1. Обкладинка з картону, шкіри і т. ін. для зберігання паперів, малюнків, нот та ін. 2. Про те, що міститься в такій обкладинці.

па́пка², и, ж., *дит.* Хліб.

багати́р, я, ч., *розм.* Той, хто має багатство – велике майно, цінності, гроші; багата людина; багач, багатій. **Багатир великий, зажерливий, злий, сільський; двір, садиба, хата багати́ря; стати багатирем; наймитувати, позичати в багати́ря.*

богати́р, я, ч. 1. Оспіваний у народній творчості герой, хоробрий воїн – людина-велетень з надзвичайною силою і відвагою. 2. *перен., поет.* Дужа, кремезна, працьовита, відважна людина, а також тварина, рослина. **Богатир билинний, казковий, легендарний, могутній; народ-богатир, воїн-богатир, дуб-богатир; зробитися, стати богатирем.*

богати́рство, а, с., *заст.* 1. Велике майно, цінності, гроші; багатство. 2. Збірн. до **богати́р**.

богати́рство, а, с. Риси, якими відзначається богатир перед людьми – сила, відвага і т. ін.; також богатирські вчинки.

багатирський, а, е. розм. Який стосується багатиря, належний йому. *Багатирський син, лан, стіл, гонор; багатирська дочка, земля, хата, злість; багатирське поле, подвір'я; багатирські діти, гроші.

богатирський, а, е. 1. Який стосується багатиря. *Багатирська дружина; багатирське військо; багатирські лави. 2. Такий, як у багатиря, властивий багатиреві; могутній, великий. *Багатирський зріст, сон, урожай; багатирська постать, сила, врода, краса, мужність, робота, вдача; багатирське здоров'я, життя, завзяття; багатирські плечі; багатирського складу чоловік.

багатоступенівий, багатоступінний, а, е. Який проходить кілька стадій, ступенів.

багатоступінчастий, а, е, спец. Який має кілька (багато) ступенів.

багатотомний, а, е. Який складається з кількох (багатьох) томів.

багатотонний, а, е. Який важить багато тон.

багёт, а, ч. Пофарбована або позолочена планка, з якої виготовляють рами, карнизи або яку використовують для скріплення й оздоблення стелі, стін і т. ін.

багнёт, а, ч. 1. Кольюча зброя, яку звичайно насаджують на кінець дула рушниці; штик. *Ти на багнети. 2. перен. Один боєць – піхотинець (при вказуванні на кількість бійців).

багётний, багётовий, а, е. Який стосується багета; зроблений з багета, який виробляє багети. *Багетна фабрика.

багнётний, а, е. Який стосується багета (штика); здійснюваний за допомогою багнетів; штиковий.

багністий, а, е. 1. З багнищами; болотистий, грузький. 2. Укритий болотом; грязький.

ба́гра, и, ж., рідко. Багрянець.

ба́гер, а, ч. Екскатор для видобування торфу з покладу.

баго́р, гра, ч. Довга дерев'яна тичка з металевим вістря́м і гаком.

буго́р, гра, ч., рідко. Невеликий горб; невелике підвищення на поверхні чого-небудь.

багри́стий, багрові́й, багря́ний, багряні́стий, а, е. Густо-червоний, пурпуровий.

бугри́стий, бугрува́тий, а, е. рідко. Покритий буграми.

багре́ць, ю, багря́нець, нцю, ч., поет. багря́нь, і, ж. Густо-червоний, багрянний, пурпуровий колір.

бугоре́ць, рця, ч., рідко. Зменш. до буго́р.

багри́ти, багряні́ти, ить. Надавати чому-небудь густо-червоного, багряного кольору.

багри́ти, іє, поет., багрові́ти, ію, ієш, багряні́ти, іє. 1. Набирати багряного, багрового кольору, ставати багряним, багровим. 2. Виднітися, виділятися своїм багряним, багровим кольором.

бади́ліна, и, ж. Стеблина якої-небудь рослини.

бади́лля, я, с., збірн. Стебла і листя трав'янистих і коренеплідних рослин.

ба́за, и, ж. 1. *архит.* Нижня розширена частина колони або стовпа. 2. *тільки одн., перен.* Основа, ґрунт, на яких виникає або розвивається те чи інше явище; сукупність умов, необхідних для існування чого-небудь. 3. Місце скупчення матеріалів, сировини, використовуваних для забезпечення якого-небудь району, підприємства і т. ін. *База артикуляційна (лінгв.), китобійна; база простору; база групування, спостережень; база даних.

ба́зя, і, ж., дит. Вівця, ягня, ягнятко.

ба́зисний, а, е, *філос.* Який стосується сукупності виробничих відносин, що становлять економічну структуру суспільства.

ба́зовий, а, е. Який стосується місця скупчення матеріалів, сировини, використовуваних для забезпечення якого-небудь району, підприємства і т. ін.

базилі́ск, а, ч. 1. Казкова тварина, яка вбиває своїм поглядом. 2. Рід південноамериканських ящірок із родини ігуанових, з гребенем на спині та хвості; василіск.

базилі́к, у, ч. Кущова або напівкущова трав'яниста рослина, деякі види якої ефіроносні і мають промислове значення; волошки.

базилі́ка, и, ж. Антична і середньовічна будівля, що має форму витягнутого прямокутника, поділеного всередині двома поздовжніми рядами колон.

базилі́ки, ів, мн. Збірка візантійського права, укладена в IX ст.

ба́й¹, я, ч. У колишній Середній Азії – багач, великий землевласник або скотар, лихвар.

ба́й², невідм., дит., рідко. Спати, спи; приспів у дитячих колискових піснях.

бе́й, я, ч. 1. У країнах Близького й Середнього Сходу – титул дрібних феодалних власників або вищих чиновників. 2. Додаток до імені в значенні “пан”. *Арслан-бей.

байба́ра, і, ж., діал. Довгий батіг у пастухів.

байба́рак, а, ч. Верхній чоловічий або жіночий теплий одяг, критий сукном.

байда́к, а, ч. 1. *заст.* Великий човен, яким плавали по річках і морю. 2. *тільки ж., діал.* Шматок чого-небудь ламкого або крихкого (хліба, цукру, дерева).

байра́к, у, ч. Ліс у яру, в долині або яр, порослий лісом, чагарником.

байка́р, я, ч. Складач, автор байок.

ба́йкери, ів, мн. Фанати їзди на мотоциклах.

байки́й, а, е, діал. Балакучий.

байко́вий, а, е. Який стосується байки як невеликого віршованого або прозового повчального твору алегоричного змісту.

ба́йковий, а, е. Зроблений, пошитий з байки, баї – м'якої бавовняної або вовняної тканини з ворсом.

ба́йховий, а, е. Визначення одного з дешевих сортів чорного чаю. *Байховий чай.

бакара́, невідм., с., *заст.* Азартна гра в карти.

бога́ра, и, ж., збірн. 1. У Середній Азії – неполивні землі, придатні для використання під посів без зрошування. 2. Посіви на цих землях.

- бакі́р**, я, ч. Мідний казан.
- башкі́р**, а, ч. Представник народу, що становить основне населення Башкирії.
- бакла́н**, а, ч. Водоплавний птах середньої величини звичайно чорного кольору (з металічним відблиском).
- бакáн**, у, ч. 1. Лакова фарба різних кольорів. 2. Яскраво-червона фарба.
- бáкен**¹, а, ч. Поплавець на якорі (вночі зі світлом), що встановлюється на річках, озерах і т. ін. для позначення фарватеру й небезпечних місць.
- бáкен**², а, ч., *заст.* Борода від скроні вздовж щік до виголеного підборіддя.
- бактерици́дний**, а, е, *бакт., мед.* Здатний убивати бактерії.
- бактеріа́льний, бактері́йний**, а, е. Який стосується бактерії; який містить у собі бактерії; який викликається бактеріями.
- бакша́**, і, ж., *діал.* Баштан.
- бакши́ш**, у, ч., *розм.* Дарунок; хабар (у Туреччині).
- балабо́н**, а, ч., *діал.* Брязкальце, бубонець.
- балаба́н**¹, у, ч. Трав'яниста рослина з суцвіттями білих квіток.
- балаба́н**², а, ч. Птах родини соколових.
- балага́н**, а, ч. Легка будівля для тимчасового користування (торгівлі і т. ін.); рундук.
- балагу́ла**, и, ж., *заст.* 1. Критий дорожній віз. 2. Візник на такому возі.
- балагу́р**, а, ч., *розм., рідко.* Той, хто любить балагурити; балакун.
- бала́да**, й, ж., *розм.* Великий з довгим держалом молот.
- бала́да**, и, ж. 1. Віршований твір на героїчну, легендарну або казкову тему. 2. Музичний твір епічного характеру для голосу або інструмента.
- бала́та**, и, ж. Ліричний пісенний жанр, поширений в Італії в XIII–XV ст.
- пала́та**, и, ж. 1. *тільки мн., заст.* Великий багатий будинок з численними кімнатами; палац. 2. *заст.* Велика, багато оздоблена кімната. **Палата оружейна; палата розуму (ума).* 3. Окрема кімната для хворих у лікарні, лікувальному закладі. 4. Назва вищої законодавчої установи. 5. У країнах з парламентською формою правління – назва парламенту в цілому або кожної з його частин. **Палата лордів.* 6. Назва деяких державних установ, які відають чим-небудь. **Казенна палата. Книжкова палата. Судова палата. Палата мір і ваги.*
- бала́кати**, аю, аеш. 1. Розмовляти. 2. *розм.* Володіти мовою.
- бала́мкати**, аю, аеш. 1. Бити в дзвін; дзвонити. 2. Недбало махати.
- бала́кання**, я, с. Усне обмінювання думками, розмова, бесіда з ким-небудь.
- бала́мкання**, я, с., *діал.* Калатання в дзвін; дзвоніння.
- бала́н**, а, ч. Коротка колода.
- бало́н**, а, ч. 1. Сляна, металева або гумова посудина круглої чи циліндричної форми, призначена для зберігання й перевезення газів або рідин. 2. Гумова автомобільна та ін. шина, яка наповнюється повітрям або газом. 3. Газонепроникна оболонка аеростатів.

- балансёр**, а, ч. Акробат, що танцює на канаті; еквілібрист. **Виступ балансера*.
- балансір**, а, ч. 1. Довга жердина для зберігання рівноваги акробата. **Довжина балансира*. 2. Важіль у машині; регулятор у механізмі годинника. **Відремонтувати балансір*.
- баліста**, и, ж. Старовинна метальна машина.
- балістика**, и, ж. Наука про рух артилерійських снарядів, ракет, авіабомб, куль тощо.
- балка́ри, балка́рці**, ів, мн. Один із кавказьких народів тюркського походження.
- болга́ри**, га́р, мн. Народ, що становить основне населення Болгарії.
- балка́рський**, а, е. Який стосується балкарів, балкарців.
- болга́рський**, а, е. Який стосується болгар і Болгарії.
- бальза́м**, у, ч. 1. Напіврідка запашна, з домішкою ефірних олій смола деяких рослин, що має застосування в парфумерії, техніці, медицині. 2. *перен.* Цілющий засіб, що приносить полегшення, втіху, заспокоєння.
- бальза́мін**, у, ч. Декоративна садова й кімнатна рослина з м'ясистим стеблом і яскравими квітами.
- бамбу́ковий**, а, е. Який стосується бамбука; зроблений з бамбука.
- бомбако́вий**, а, е, *діал.* Бавовняний.
- ба́нда**, и, ж. 1. Озброєна група злочинців, що чинять грабежі, розбої, вбивства. 2. *розм.* Ватага, юрба, гурт. 3. Група музикантів.
- па́нда**, и, ж. Вид снів, що живе переважно в гірських лісах Гімалаїв.
- па́нва**, и, ж., *діал.* Скворода (зокрема солеварна).
- панва́**, и, ж., *зневажл.* Збірн. до **пан** у знач. поміщик і той, хто має привілейоване становище в суспільстві, належить до забезпечених верств міського населення, інтелігенції.
- банда́ж**, а́, ч. 1. Хірургічний пояс чи пов'язка для підтримування в нормальному положенні яких-небудь органів або частин тіла. 2. *техн.* Сталевий обруч, обід, який насаджують на частини машин для зменшення їх зносу, зокрема обід (шина) на вагонному або паровозному колесі.
- блінда́ж**, а́, ч. Укриття, влаштоване на бойових позиціях для захисту групи воїнів від артилерійського та іншого вогню.
- банда́жний**, а, е. Який стосується бандажа; призначений для виготовлення бандажів.
- блінда́жний**, а, е. Який стосується бліндажа.
- бані́т, бані́т**, а, ч., **бані́та**, и, ж., *заст.* Вигнанець.
- ебоні́т**, у, ч. Тверда червоного кольору речовина, одержувана способом вулканізації гумових сумішей; високовулканізований каучук.
- ба́нк**¹, у, ч. 1. Кредитно-фінансова установа, яка зосереджує кошти й капіталовкладення, надає кредити, здійснює грошові розрахунки між підприємствами або приватними особами, регулює грошовий обіг у країні. **Банк акцептний, акціонерний, іпотечний; банк-акцептант, банк-дилер, банк-емітент; держати (тримати) банк*. 2. Назва азартної гри в карти; банчок.

Банк², а, ч. 1. Зібрання, фонд яких-небудь даних, що використовуються з інформаційною, пошуковою та іншою метою.
*Банк генний; банк генів, даних.

панк, а, ч. 1. тільки одн. Декласовані молодіжні групи, які вирізняються підкресленою аполітичністю, шокуючим зовнішнім виглядом, шокуючою поведінкою. 2. Член такої групи. 3. Стиль молодіжної музики, який вирізняється агресивною манерою виконання, швидким ритмом.*Панк-рок.

банкєт¹, бенкєт, у, ч. Урочистий обід, сніданок або вечеря на честь когось або на відзначення якоїсь події. Взагалі бучне гуляння з частуванням.

банкєт², а, ч. (перев. у мн. банкєти). Закритий ящик у житловому приміщенні корабля, де зберігається одяг матросів.

банкєт³, у, ч., буд. Земляний або кам'яний насип для якої-небудь споруди.

банкєтка, и, ж. Невеличкий ослінчик без спинки з м'яким сидінням.

банківський, а, е. Який стосується банку як кредитно-фінансової установи, яка зосереджує кошти й капіталовкладення, надає кредити, здійснює грошові розрахунки між підприємствами або приватними особами, регулює грошовий обіг у країні. *Банківський вексель, капітал, консорціум, кредит, нагляд, процент, сертифікат, холдінг, чек; банківська гарантія, група, книжка, комісія, ліквідність, операція, паніка, пластикова картка, платіжна картка, провізія, система, ставка, таємниця, трата, холдінг-компанія; банківське переведення, право; банківські депозити, документи, інвестиції, метали, монополії, операції, правила, резерви, реквізити, ресурси, угоди.

банкірський, а, е. Який стосується банкіра; належний банкірові.
*Банкірський дім; банкірська провізія.

банкнот, а, ч., банкнота, и, ж., фін. 1. Грошовий знак різного номіналу, що випускається в обіг центральним емісійним банком. 2. Банківський білет, виписаний банком під наявн в його розпорядженні комерційні векселі.

банкрот, банкрут, а, ч. 1. Юридична або фізична особа, яка розорилася і неспроможна оплатити свої зобов'язання. *Злісний банкрут (банкрут). 2. перен. Той, хто зазнав краху в своїй діяльності, виявився в чому-небудь ідейно або морально неспроможним.

банкомат, а, ч., спец. Спеціальний пристрій для автоматичного видавання грошей за кредитною картою в межах визначеного для власника картки ліміту.

банкомєт, а, ч. У деяких картярських іграх – той, хто тримає банк (поставлену на кін суму грошей) або мече.

банкувати, ую, уєш. Здавати карти партнерам, маючи в своєму розпорядженні банк – поставлену на кін суму грошей.

банувати, ую, уєш, діал. Сумувати, журитися.

бант, а, ч. Вузол з вільними петлями й кінцями; зав'язана таким вузлом стрічка або стьожка, що використовується переважно як прикраса.

банга, и, ж. Поперечна балка між кроквами.

баньгу, невідм., ч. Китайський ударний інструмент, невеликий однобичний барабан.

баньху, невідм., ч. Китайський 2-струнний смичковий музичний інструмент.

банька, и, ж. 1. Переважно глиняна звужена вгорі посудина для води. 2. Кулястий або опуклий предмет, кулька; бульбашка.

банка¹, и, ж. 1. Скляна, металева і т. ін. посудина переважно циліндричної форми. **Банка консервна, лейденська (фіз.)*. 2. мед. Невелика грушовидна склянка з потовщеними вінцями, яка застосовується для того, щоб викликати прилив крові на окремих ділянках тіла.

банка², и, ж. мор., геол. Підвищення морського дна, мілина в морі.

банка³, и, ж. мор. Лавка для сидіння веслярів у човні.

банко, невідм., с., фін. Ціна або курс, за яким банк купує чи продає цінні папери.

баньян, баніан, а, ч. Тропічне дерево родини тутових; бенгальський фікус.

баян, а, ч. Велика хроматична гармонія, кнопковий акордеон, що є національним музичним інструментом у Франції, Україні та Росії.

баняки, ів, розм. Чавунні горщики; казани.

банькі, ньок, мн., вульг. Очі.

баня¹, і, ж. 1. Лазня. 2. *тільки одн., перен., розм.* Прочуханка, прочухан. **Баня кривава; завдати бані*.

баня², і, ж. 1. Опуклий дах, що має форму півкулі; купол. 2. *перен.* Про сферичну поверхню або предмет такої форми.

бані, невідм., ж. Розмінна монета Румунії та Молдови, що дорівнює 1/100 лея.

баптист, а, ч. Послідовник однієї з найбільших протестантських течій у християнстві – баптизму.

батист, у, ч. Тонка бавовняна тканина.

баран, а, ч. 1. Самець вівці. 2. Дика трав'яна тварина з довгою вовною і вигнутими рогами, що живе у відкритій гірській місцевості. 3. *лайл.* Про нерозумну, слабодуху людину. 4. *розм.* Гребінь замету, крижини.

бур'я, а, ч. Навальна піниста хвиля.

буран, у, ч. Снігова буря; завіруха, метелиця в степу. **Буран сніговий, сильний, страшний*.

бур'я, у, ч. Трав'яниста рослина, що не культивується людиною, але росте в посівах культурних рослин, а також на необроблюваних землях.

бараниця, і, ж. Вичинена овеча шкура.

варениця, варяніця, і, ж. Виготовлений для вареників, розкачаний як коржик шматок тіста, який іноді варять і без начинки.

варниця, і, ж. 1. *заст.* Підприємство, де добувають сіль виварюванням її з води соляних джерел, озер і т. ін.; солеварня. 2. Велика залізна сковорода, в якій у солеварні виварюють сіль із соляного розчину.

барвінок, нку, ч. Трав'яниста рослина з вічнозеленим листям і блакитними квітами.

барвник, а, ч. Речовина, яка фарбує.

бард, а, ч. 1. *іст.* Співець-поет у стародавніх кельтів. 2. Взагалі поет, що оспівує героїв та їхні подвиги. 3. Поети й музиканти, виконавці власних (авторських) пісень.

барда, и, ж. Сокира, тесак, тесло.

барда́, и, ж. Відходи виробництва на спиртових заводах, що їх використовують для годівлі худоби.

бурда́, й, ж. Каламутна, несмачна рідка страва або напій.

барель, і, ч. Одиниця об'єму рідин і сипких тіл в Англії (163,65 л) й США (119,24 л, а для нафти – 158,76 л).

баріль, і, ч. Одиниця об'єму рідин у Латинській Америці (76 чи 96 л).

барельсф, а, ч. Скульптурний твір, у якому опукле зображення виступає над плоскою поверхнею менш як на половину його об'єму.

горельсф, а, ч. Скульптурний твір, у якому опукле зображення виступає над плоскою поверхнею більш як на половину його об'єму.

баржа, і, ж. 1. Велике вантажне судно, що плаває своїм ходом або на буксирі. 2. *заст.* Веслове судно, схоже на катер.

спаржа, і, ж. 1. Багаторічна трав'яниста рослина родини лілійних із тонким, ледве помітним листям. 2. Один із видів цієї рослини, культивованої як овоч, а також підземні пагони її, що йдуть у їжу.

баржевий, а, е. Який стосується баржі.

спаржевий, а, е. Який стосується спаржі; приготовлений зі спаржі.

**Спаржевий суп; спаржева розсада.*

бари... Перша частина складних слів, що відповідає поняттю “важкий”; пишеться разом. **Барицентр; барицентричний.*

баро... Перша частина складних слів, що відповідає поняттю “тиск”; пишеться разом. **Барокамера; барометричний.*

барк, а, ч. Вітрильне судно з кількома щоглами.

парк, у, ч. 1. Великий сад або гай для прогулянок з алеями, квітниками, а також звичайно з обладнанням для відпочинку й розваг. 2. Місце стоянки, ремонту й обслуговування певних транспортних засобів. 3. Певна сукупність транспортних засобів (залізничних, автомобільних і т. ін.). 4. *військ.* Пересувний склад, що постачає армію у военний час боєприпасами, інструментами, запасними частинами і т. ін.

барка, и, ж. Плоскодонне судно без палуби для перевезення вантажу.

пáрка¹, и, ж. 1. *розм.* Те саме, що **пáра** у знач.: а) два однорідні або однакові предмети, що вживаються разом і складають одне ціле або комплект; б) чоловічий костюм (штани і піджак або сюртук, фрак); в) двоє коней або волів, яких запрягають разом; г) дві істоти, що знаходяться і діють разом або зв'язані чим-небудь спільним; двоє як щось ціле; г) парами; удвох, по два; д) *розм.* схожий на іншого за якимось якостями, у якомусь відношенні; е) чоловік і жінка, як подружжя; є) *розм.* дві штуки (про предмети побуту); два; є) невелика кількість чого-небудь; декілька; ж) *розм.* незадовільна оцінка учня; двійка. 2. Зменш.-пестл. до **пáра** у тих самих знач. 3. *діал.* З'єднані попарно в'язки, пучки чого-небудь.

Лпарка², и, ж. 1. У давньоримській міфології – одна з трьох богинь долі, які від народження людини до смерті прядли її “нитку життя”. 2. *перен.* Доля, приречення. 3. *ірон.* Брудна, страхітлива баба-відьма.

бархан, а, ч. Нанесений вітром піщаний горб у пустелі або в степу, на якому немає рослинного покриву; материкова дюна.

баркан, а, ч., *діал.*, **паркан**, а і ану. Стіна, звичайно дерев'яна, що обгороджує або відгороджує що-небудь; огорожа. **Живий паркан.*

барок, рка, ч. Дерев'яний або залізний орчик, до якого прив'язують посторонки в упряжі.

барокко, *невідм.*, с. Стилістичний наряд у європейському мистецтві кінця XVI – середини XVIII ст., що характеризувався примхливістю форм та декоративною пишністю.

барсовий, а, е. Який стосується барса.

фарсовий, а, е. Який стосується фарсу, який є фарсом. **Фарсові витівки.*

бартка, и, ж., *діал.* Маленька сокира.

бархатка, и, ж., *розм.* Стрічка з бархату; оксамитка.

басити, башу́, басиш, *розм.* Говорити, співати, сміятися басом.

басувати, ую, уєш. Зводитися на диби; скакати, бігти галопом (переважно про коней).

баскак, а, ч., *іст.* Татарський урядовець, намісник монгольського хана й збирач податків на Русі в часи монгольсько-татарської неволі.

баск, а, ч. Представник народності, що живе в північно-західних областях Іспанії та в прилеглих південно-західних районах Франції.

баский, а, є. Дуже швидкий, прудкий, жвавий (перев. про коней).

баскський, а, е. Який стосується басків. **Баскська мова.*

баста, *виг.* Уживається на означення припинення будь-якої дії; досить, годі, кінець.

паста, и, ж. Яка-небудь речовина у вигляді в'язкої тістоподібної маси, а також виріб із такої маси, застиглої або затверділої.

паства, и, ж. 1. *збірн.* Віруючі, що живуть в одній парафії і правлять релігійні обряди в одній церкві; парафіяни. 2. *діал.* Пасіння.

бастувати, ую, уєш. Страйкувати.

басувати, ую, уєш. 1. Зводитися на диби; скакати, бігти галопом (про коней); галопувати. 2. *перен.* Бігати підскакуючи, стрибати.

баталёр, а, ч. У морському флоті – особа старшинського командного складу, на судні, що відає продовольчим і речовим постачанням особового складу.

баталіст, а, ч. Художник, творчість якого присвячена воєнній тематиці.

батальйонний, а, е. Який стосується батальйону – військового підрозділу, що складається з кількох рот.

батальний, а, е. Який відображає воєнні події, баталії.

батут, батуд, а, ч. Гімнастичний прилад для стрибків – горизонтальна підкидна сітка.

батуга, и, ж. Диригентська паличка.

баша́, паша́, і, ч. Почесний титул найвищих військових і цивільних урядовців у Османській імперії, султанській Туреччині, Єгипті та деяких інших мусульманських країнах, а також особа, що має цей титул.

па́ша, і, ж. 1. Трава на пасовищі, що служить кормом для худоби. 2. Пасовище. **Пускати (пустити, гнати, виганяти) на пашу; ходити (бути) на паші.*

ба́шта, и, ж. 1. Висока й вузька споруда багатогранної або круглої форми, що будується окремо або становить частину будівлі; вежа. 2. *військ.* Верхня обертова частина корпусу танка чи броньованого автомобіля; вишка на судні; в якій містяться гармати й кулемети.

башта́н, а, і, у, ч. 1. Ділянка поля, на якій вирощують кавуни, дині і т. ін. 2. *діал.* Рід дитячої гри.

башта́нний, а, е. Який росте на баштані.

ба́штовий, а, е. Який стосується башти; який знаходиться на башті.

**Баштовий кран.*

беге́мот, а, ч. Велика наземно-водяна травоядна тварина, що живе в тропічній Африці біля річок і озер; гіпопотам.

ґбергамо́т¹, а, ч. 1. Сорт гібридного дерева – груші. 2. Назва групи столових сортів груші.

ґбергамо́т², а, ч. 1. Невелике цитрусове ефіроносне дерево, з листя, квіток, пагінців і плодової шкірки якого добувають цінну для парфумерної і кондитерської промисловості ефірну ароматичну олію. 2. Кисло-солодкий плід цього дерева.

безгрунто́вий, а, е. 1. Безземельний. 2. Який здійснюється не в ґрунті (про вирощування рослин).

безгрунто́вний, а, е. Який не має під собою ґрунту (основи); для якого немає жодних підстав; безпідставний.

безко́лірний, а, е. Який не має кольору **Безколірний газ.*

безко́льоровий, а, е. Який не має забарвлення, чітко виявленого кольору.

**Безкольорове обличчя.*

безопла́тний, а, е. За який не платять; який не має визначеної ціни.

**Безоплатна передача землі.*

безпла́тний, а, е. Який не оплачують. **Безплатний проїзд;*

безплатна освіта, путівка.

безпа́рний, *рідше безпа́рий*, а, е. Який не має пари.

безопа́рний, а, е. *спец.* При якому не роблять опари.

безопі́рний, а, е, *діал.* Який не чинить опору; легко піддається кому-, чому-небудь.

безпора́дний, а, е. Неспроможний своїми силами справитися з чим-небудь; який потребує допомоги, підтримки; безпомічний.

безпора́дний, а, е, *с. г.* Непородистий; несортний.

безра́дний, а, е, *діал.* Безпорадний.

безра́дісний, а, е. Позбавлений радості; сумний.

безро́зса́дний, а, е, *с. г.* Який здійснюється без розсади.

безро́зсу́дний, а, е. Який діє нерозумно, нерозсудливо; нерозсудливий.

- безрукáвий, безрукáвний**, а, е. Без рукавів.
- безрукíй**, а, е. Який не має руки або рук, втратив руку (руки); у знач. ім. **безрукíий**, кого, ч. Той, хто не має руки або рук.
- безслáвний**, а, е. Який не заслужив слави, поваги.
- безслíвний**, а, е. Без слів.
- безстрáсний**, а, е, *рідко*. Який не піддається пристрасті, до всього ставиться з холодним спокоєм, не виявляє ознак пристрасті; байдужий.
- безстрáшний**, а, е. Який не знає, не почуває страху; відважний, хоробрий.
- безстрáсність**, ності, *ж.*, **безстрáстя**, я, *с.*, *рідко*. Байдужість.
- безстрáшність**, ності, *ж.*, **безстрáшшя**, я, *с.* Відважність, хоробрість.
- безсúмний**, а, е, *рідко*. Який не знає суму; безжурний, безтурботний.
- безсумні́вний**, а, е. Який не викликає сумнівів; незаперечний, безперечний.
- безúмний**, а, е. 1. Який утратив розум; божевільний. 2. Невиправданий розумом; нерозсудливий, безглуздий. 3. *перен.* Надзвичайно сильний, величезний.
- безумóвний**, а, е. Нічим не обмежений; повний, беззастережний.
**Безумовний рефлекс (фізіол.)*.
- безúмно**. Присл. до **безúмний**.
- безумóвно**. 1. Присл. до **безумóвний**. 2. у знач. *вставн. сл.* Уживається для вираження певності в чому-небудь.
- безуспíшний**, а, е. Який не дає бажаних наслідків; неуспішний, марний, даремний.
- безутíшний**, а, е. Який не знаходить розради.
- безуспíшність**, ності, *ж.* Абстр. ім. до **безуспíшний**.
- безутíшність**, ності, *ж.* Абстр. ім. до **безутíшний**.
- безуспíшно**. Присл. до **безуспíшний**.
- безутíшно**. Присл. до **безутíшний**.
- безцíльний**, а, е. Який не має певної цілі, мети.
- безцíнний**, а, е. 1. Якому не можна скласти ціни; дуже цінний, дуже дорогий. 2. *перен.* Який має дуже велике значення для кого-небудь.
- безчáсний**, *діал.*, **безщáсний**, а, е. Який не має щастя; нещасний, безталанний.
- безчéсний**, а, е. Який порушує вимоги честі; безсовісний, нечесний (про людину та її вчинки).
- бек**, а, ч., *іст.* У Закавказзі й Середній Азії – титул людей знатного походження, князів або начальників невеликих племен, урядових осіб і військових.
- бе́ка**, и, *ж.*, *дит.* Про щось погане, гидке.
- бека́р**, а, ч. Нотний знак, що скасовує бемоль або дієз, відновлюючи основне звучання ноти.
- пе́кар**, я, ч. 1. Робітник, який випікає хлібні вироби. 2. Вид дитячої групової гри, а також одна з дійових осіб цієї гри.
- бе́нді**, *незм.*, ч. Хокей з м'ячем.
- бе́рнді**, *невідм.*, ч. і с. Міцний алкогольний напій, різновид коньяку з виноградного спирту.
- бе́рнд**, а, ч. Розрекламована торгова марка певного товару.

- бeндю́г, биндю́г**, а́, ч., *розм.* Кінь-ломовик.
бeндю́жник, биндю́жник, а, ч., *розм.* Візник-вантажник, що перевозить вантажі на биндюгах.
- бeнeфіціа́нт**, а, ч. Той, на чю честь чи користь влаштовано бенефіс.
бeнeфіціа́р, а, ч., *фін.* 1. Одержувач грошей, зокрема за векселем. 2. Юридична особа, на користь якої виставлено акредитив (продавець, виконавець робіт або послуг тощо).
- бeнуа́р**, а, ч. Нижній ярус лож за партером у театрі.
бyдуа́р, а, ч. Невелика розкішно прибрана кімната багатой жінки для відпочинку та зустрічей із найближчими друзями.
- бeр**, а, ч. Біологічний еквівалент рентгена (одиниця дози рентгеновського випромінювання).
- бе́ра**, и, *ж.*, *розм.*, **бе́ре**, *невідм.*, *ж.* 1. Багаторічне садове дерево – груша. 2. Назва групи столових сортів груші з соковитим м'якушем.
- бе́рбе́р**, а, ч. Представник племені, що живе в Північній Африці; мусульманин-шиїт за релігійними віруваннями.
- би́р-би́р**, *виг.* Уживається для скликання овець.
- бе́реже́ний**, а, е, *дісприскм.* 1. Такий, що йому не дали витратитися, або такий, що його ощадливо витрачають. 2. Такий, що його тримають у доброму стані, оберігаючи від псування, руйнування.
- бе́реже́ний**, а, е, **бе́режкий**, а́, е́. Який усього остерегається; обачний, обережний.
- бе́режний**, а, е. Який уміє берегти що-небудь, дбайливо поводитися з чим-небудь; дбайливий. **Бережне ставлення до власності, до землі, до техніки, до машин, до пам'яток культури; бережне використання.*
- бе́режі́стий**, а, е. Який має високі або розлогі береги.
- бе́режли́вий**, а, е. Ощадливий, економний. **Бережливий господар, керівник; бережлива жінка, людина, мати; бути, стати бережливим.*
- бе́режі́на**, и, *ж.* Берегова або лугова трава, берегове або лугове сіно.
- бе́режі́на**, и, *ж.* Узбережжя, берег.
- бе́режли́вість**, ості, *ж.* Ощадливість, економність. **Бережливість розумна, потрібна; бережливість у виробництві, у промисловості, на транспорті.*
- бе́режність**, ості, *ж.* Дбайливість. **Бережність у ставленні до когось.*
- бе́режливо**. Ощадливо, економно. **Бережливо витратити, збирати, використовувати щось (матеріальні ресурси).*
- бе́режно**. Дбайливо. *Бережно ставити, класти, брати, нести, ставитися.*
- бе́режня́к**, а́, ч. Прибережна рослинність.
- бе́резня́к, а́, бе́ре́зні́к**, бе́ре́знику́, ч. Березовий гай, ліс.
- бе́ре́ковий**, а, е. 1. Який стосується береки – листяного дерева, що використовується в захисних лісонасадженнях; цінної промислової деревини цього дерева. 2 *збірн.* Який стосується кисло-солодких зимових плодів (ягід) цього дерева.
- бе́ркий**, а́, е́. 1. *розм.* Охочий до роботи. 2. Липкий, чіпкий.

берёт, а, ч. Жіночий або чоловічий головний убір з м'якої тканини (або плетений) без окола і козирка. *Зелені берети.

бѣрест¹, а, ч. Листяне дерево з коричнево-сірою корою й овальними, загостреними на кінці листками, яке використовують для живоплотів та захисних лісопосаджень.

бѣрест², у, ч. Кора, луб берези.

берётка, и, ж. Зменш. до **берёт**.

бюрётка, и, ж., хім., техн. Скляна трубочка з позначеними на ній поділками.

берлін, а, ч., заст. Карета.

берлина, и, ж., заст. Велике річкове плоскодонне вантажне судно; барка.

перлина и, ж. 1. Одно зерно перлів, що утворюються в черепашках деяких морських та прісноводних молюсків. 2. *перен.* Найкращий зразок чого-небудь, найвидатніший мистецький твір і т. ін.

берулька, и, ж., діал. Ягня.

бурулька, и, ж. Льдинка, що утворилася під час стікання рідини і має форму загостреної донизу палички.

бѣсіда, и, ж., заст. 1. Розмова з ким-небудь. 2. Доповідь, повідомлення на яку-небудь тему з наступним обміном думками; співбесіда. 3. *розм.* Гуляння в когось; бенкет. 4. *розм.* Товариство, компанія. 5. *діал.* Мова, мовлення.

бесідка, и, ж., *рідко.* Легка крита будівля в саду або парку й т. ін. для відпочинку й захисту від сонця, дощу; альтанка.

бесідковий, а, е, *рідко.* Який стосується бесідки.

бесідливий, а, е, *діал.* Балакучий.

бесідницький, а, е, *діал.* Промовницький, ораторський.

бесѹр, а, ч., *розм., заст.* Уживається як лайливе слово.

бісер, у, ч., *збірн.* Дрібне різнокольорове скляне намисто, що застосовується у вишиванні.

бетоніт, у, ч., *буд.* Штучний камінь, зроблений з бетону.

бетон, у, ч. Будівельний матеріал, виготовлений із суміші твердих матеріалів (гравію, піску, глини і т. ін.) та цементу або іншої в'язкої речовини. *Бетон вапняний, високоміцний, масний, полегшений.

батон, а, ч. Білий хліб довгастої форми.

бутон, а, ч. Пуп'янок квітки.

бѣцман, а, ч., *фам.* Про велику, але неповоротку й ледачу людину; здоровило, вайло, ледащо.

боцман, а, ч. Помічник командира корабля, що керує загальнокорабельними роботами і стежить за утриманням корабля в чистоті й порядку. *Боцман вимогливий, старанний; бути, служити, працювати боцманом; боцман командує, організовує, чергує.

лоцман, а, ч. 1. Провідник суден, який добре обізнаний із навігаційними умовами певної ділянки моря, річки, каналу тощо. *Лоцман бувалий, досвідчений; служити лоцманом. 2. Невелика хижа смугаста риба родини ставридових, яка часто супроводить на далекі відстані пароплави й великих риб, переважно акул.

б'єф, а, ч., *гідр.* Ділянка річки, каналу, водоймища вище або нижче водопідпірної споруди (греблі, шлюзу і т. ін.).

блеф, у, ч. 1. Обман із метою створення перебільшеного уявлення про свої сили, можливості, значимість і т. ін. 2. У карточній грі в покер: прийом, коли гравець, який має погані карти, діє так, щоб суперники вважали його карти виграшними.

бівень, вня, ч. Дуже розвинений різець у сучасних та вимерлих хоботних (слонів, мамонтів).

білень, льня, ч., *діал.* Бич від ціпа.

біліїна¹, и, ж. Стебло трав'янистої рослини.

біліїна², и, ж. Староруська епічна пісня-сказання про героїчні подвиги богатирів і знаменні події з життя народу.

біліїця, і, ж. Те, що було в дійсності; бувальщина.

біліїця¹, і, ж., *заст.* Невисвячена черниця.

біліїця², і, ж., *діал.* Білка.

білля, я, с., *збірн.* Стебла трав'янистих рослин; трава.

білля, я, с., *діал.* 1. Білила. 2. Білизна.

білля, я, ч. У Великій Британії, США та деяких інших країнах: законопроект, що виноситься на розгляд законодавчих органів, а також назва деяких конституційних актів.

біря, і, ж., *дит.* Вівця, овечка, ягня; вівці, ягнята.

гіря, і, ж. 1. Металевий предмет певної ваги, який править за міру при зважуванні. 2. Висячий важок, що приводить у рух механізм або врівноважує що-небудь. 3. *перен., діал., зневажл.* Брита голова або голова взагалі.

бістрина, і, ж. Швидка течія, а також місце, де найшвидше тече вода в річці.

бистротá, і, ж. Велика швидкість.

бістря, і, ж., *розм.* Швидка течія, бистрина.

вістря, я, с. 1. Тонкий, загострений або звужений кінець якогось предмета. 2. Гострий, різальний бік якогось-небудь знаряддя; лезо. 3. *перен.* Найістотніша частина чогось, спрямована на боротьбу проти чогось. **На вістрі ножа (бути, знаходиться).*

бітка, и, ж. 1. Сільськогосподарське знаряддя для первинного оброблення льону й конопель, подібне до терниці, але з широкою щілиною для мечика. 2. *діал.* Варене яйце, яким б'ються навбитки; розбите яйце.

бітók¹, тká, ч. Кругла котлета з посіченого або відбитого м'яса.

бітók², тká, ч. Шматок свинцю, палиця і т. ін., взагалі предмет, яким б'ють у грі.

біця, і, ж., *дит.* Корова, бик, теля та інша рогата худоба.

кіця, і, ж., *розм.* Пестлива назва кішки.

біб, бóбу, ч. 1. Однорічна городня рослина, що має в стручках поживні плоди. 2. Плоди цієї рослини. 3. Дрібний плід, стручок деяких городніх і польових культур із родини бобових. **На бобах.*

піп, поpá, ч., *розм.* Духовне звання в православній церкві, середнє між єпископом і дияконом.

- бігкий**, а, є, розм. Який швидко й легко бігає (про тварин); який швидко й легко йде їде (про засоби пересування). **Біжка брчка*.
- біглий**, а, е, заст. Який утік від когось або від чогось. **Біглий кріпак, раб*.
- біговий**, а, є. 1. Призначений для швидкої їзди, бігу. 2. *спорт., ав.* Призначений для вправ з бігу або для пробігу літаків і т. ін.
- бігун**¹, а, ч. 1. Той, хто може швидко й легко бігти, бігати. 2. *спорт.* Спостережник, який володіє технікою бігу. 3. *розм.* Вісь у дверях, воротах.
- бігун**², а, ч., заст. 1. Полюс. 2. *перен.* Те, що цілком протилежне чомусь іншому.
- бігун**³, а, ч., *техн.* Один із спарованих каменів для розтирання зерна, подрібнення каміння і т. ін. в дробильній машині.
- бігунк**¹, нка, ч., *техн.* Деталь механізму, в якому розподіляється струм високої напруги.
- бігунк**², нка, ч., *розм.* Обхідний листок.
- біда**¹, і, ж. 1. Нещаслива пригода, подія, що завдає кому-небудь страждання; нещастя, лихо. **На біду*.
- біда**², и, ж. Двоколісний однокінний візок на одну або дві особи.
- бідé**, *незм., с.* Санітарно-гігієнічний пристрій для миття нижньої частини тіла (промежнини, сідниць).
- бідування**, я, с. Життя в бідності, нужді, терпіння злиднів, нестатків.
- будування**, я, с. 1. *тільки одн.* Споруджування, зведення якої-небудь будівлі; виготовлення, складання якогось механізму, машини тощо. 2. *перен.* Створення, організування чого-небудь. 3. Готова будівля, споруда. 4. *тільки одн.* Характер, особливості, стиль будови; архітектура. **Авіабудування, верстатобудування*.
- бізань**, і, ж. Косий парус на задній щоглі вітрильних суден. **Бізань-щогла*.
- бізон**, а, ч. Великий північноамериканський бик, подібний до європейського зубра.
- бозон**, а, ч. Назва однієї з елементарних частинок; бозе-частинка.
- бійка**, и, ж. 1. Взаємне нанесення ударів, побоїв. 2. Биття, побої.
- бійня**, і, ж. Масове знищення людей, тварин.
- білізна**¹, и, ж., *збірн.* Вироби з тканин (переважно білі) для одягання на тіло або для побутових потреб (на постіль і т. ін.). **Білізна накрохмалена, чиста*.
- білізна**², и, ж. Хижа прісноводна промислова риба.
- білізна**, и, ж. Білість. **Білізна стін*.
- біліти**, білю, білиш. 1. Робити білим, покриваючи розчином крейди, вапна і т. ін. 2. Доводити до білого кольору, вибілювати у воді й на сонці (полотно і т. ін.). 3. Робити чистим, білим, умиваючись.
- біліти**, ію, іеш. 1. Ставати, робитися білим, світлим, ясным. 2. Виділятися білим кольором; виднітися (про що-небудь біле).
- білітися**, білюся, білишя. 1. Ставати, робитися білим, покриваючись розчином крейди, вапна і т. ін. 2. Ставати білим внаслідок дії сонця і води. 3. Чисто вмиватися.

- білітисся**, іється. Виділятися білим кольором; виднітися (про що-небудь біле).
- білка**, и, ж. 1. Невеликий лісовий гризун, що живе на деревах. 2. Хутро цього гризуна.
- гілка**, и, ж. Невеликий боковий відросток, пагін дерева, чагарника або трав'янистої рослини.
- пілка**, и, ж. 1. Відрізаний для пошиття одягу шматок тканини на всю її ширину. 2. Підстилка, на підлогу, долівку і т. ін. 3. Зменш. до **полá** у знач. край кожної з половин одягу – пальта, шинелі, піджака і т. ін., що розгортається спереду.
- білозерний**, а, е. Який має біле зерно, з білим насінням. **Білозерна пшениця*.
- білозбір**, а, е. Який має ясні очі; білозір.
- білón**, а, ч. 1. Низькопробне срібло, з якого карбують розмінну монету. 2. Неповноцінна розмінна металева монета.
- біла́н**, а, ч. 1. Шкідник садових і городніх культур – білий метелик із чорними жилками або плямами на крильцях. 2. *диал.* Блондин.
- біпла́н**, а, ч. Літак, крила якого мають дві площини, розташовані одна над одною.
- біло́тка**, и, ж. Едельвейс.
- піло́тка**, и, ж. Літній форменний головний убір у деяких військовослужбовців.
- більйо́н**, а, ч. 1. Мільярд. 2. У деяких країнах – тисяча мільярдів.
- брульйо́н**, у, ч., *заст., рідко*. Чорновий список; чернетка.
- бульйо́н**, у, ч. Чистий відвар з м'яса без овочів і приправ.
- біло́чок**, чка, ч. Зменш.-пестл. до **біло́к** у знач. густа напівпрозора маса пташиного яйця, в якій міститься жовток.
- білочка**, и, ж. Зменш.-пестл. до **білка** у знач. невеликий лісовий гризун, що живе на деревах.
- пілочка**, и, ж. Зменш.-пестл. до **пілка**.
- білу́га**, и, ж. Велика морська риба з родини осетрових, цінна м'ясом та ікрою.
- білу́ха**, и, ж. Ссавець з родини дельфінових, поширений в арктичних і прилеглих до них водах.
- бінóкль**, я, ч. Оптичний прилад, що складається з двох паралельно розміщених зорових труб для розглядання віддалених предметів.
- монóкль**, я, ч. Кругле оптичне скло для одного ока.
- біопротéз**, а, ч. Протез, керований біострумами людини або такий для виготовлення якого використовуються біологічні матеріали.
- біопроцéс**, у, ч. Процес, що відбувається в живому організмі.
- біорітм**, у, ч. Самопідтримуване періодичне чергування станів організму й коливань інтенсивності фізіологічних процесів і реакцій.
- біорітміка**, и, ж. Сукупність процесів біоритмів; характер біоритму.
- біотіп**, у, ч. Група організмів у межах виду, що відзначається характерними для них особливостями способу життя або поведінки.

біотоп, у, ч. Ділянка земної поверхні з однотипними умовами середовища, яку займає певне угруповання організмів.

бір, бору. Шпильковий ліс або мішаний із переважанням сосни; будь-який ліс.

бор¹, у, ч. Хімічний елемент, що входить до складу деяких мінералів.

бор², а, ч. Сталеве свердло, що застосовується в зуболікарській справі.

бора́, ж. Дуже сильний холодний вітер, що дме в приморських місцевостях із гір.

бістр, у, ч. Темно-бура акварельна фарба, виготовлена з деревної сажі.

бістро́, неідм., с. Невеликий ресторан, закусочна з дуже швидким обслуговуванням.

блaвáтний, а, е, заст. Який стосується блавату – шовкової тканини блакитного кольору, взагалі шовку або одягу з такої тканини.

блюво́тний, а, с. 1. Який викликає блювання. 2. Який стосується блювоти – того, що викидається зі шлунка під час блювання. **Блювотні маси*.

блaжéнство, а, с. Велике щастя, велика насолода; раювання.

блaзéнство, а, с. Удавання з себе блазня, дурника; штукарство.

блaзню́к, á, ч., **блaзeнь**, зня, ч. 1. заст. Особа при дворі монарха або вельможного пана, що розважала господаря та його гостей різними витівками, жартами і т. ін. 2. Комедійний персонаж у старовинних виставах. 3. *перен., зневажл.* Про людину, яка на потіху іншим удає з себе дурника, штукаря. 4. *лайл.* Дурень, телепень. 5. *діал.* Молокосос, малюк.

блaзню́к, á, ч. 1. Дитина, що народилася одночасно з іншою в однієї матері. 2. *перен., перев. мн.* **блaзню́кі**, ів. Про дуже схожих між собою тварин або схожі предмети.

блéшня, блéшні, ж. Прикріпле на кінці волосіні блискуча металева пластинка, що використовується як принада для риби.

клéшня (*рідко*), **клі́шня**, і, ж. Кінцева частина ніжки рака та інших ракоподібних, що має вигляд кліщів – металевого інструмента у вигляді щипців із загнутими всередину кінцями для захоплення, тримання чогонебудь.

бліскі́т, коту, ч. Яскраве сяяння, світіння.

бліскі́тка, и, ж. Блискуча платівка, лусочка, цятка і т. ін.

бліща́к, á, ч. Світляк.

бліщик, а, ч. Блискітка.

блістер, а, ч. 1. Протимінне потовщення корпусу корабля. 2. Сферичний виступ з прозорої пластмаси в корпусі літака, призначений для поліпшення огляду, розміщення озброєння, прицілювальних приладів тощо.

блістр, у, ч. Чорнова мідь.

блоко́ваний, а, е, *дієприки.* Узятий у блокаду; ізольований.

блòковий¹, а, е, *техн.* Який стосується блока – простого механізму для підняття важких предметів, що має форму колеса (на осі) з жолобом, через яке перекинута ланцюг, канат і т. ін. **Блоковий спосіб скиртування.*

блòковий², а, е. 1. *техн.* Який стосується блока як окремої, незалежної частини споруди, машини і т. ін., що складається також із окремих елементів або деталей. 2. *буд.* Який стосується блока як природного або штучного будівельного каменя, порізаного на плити.

блòнда, и, *ж.*, *заст.* Найкращий сорт шовкового мережива кремового кольору.

блòндінка и, *ж.* Жінка з білявим волоссям; білявка.

блúза, и, *ж.* Верхній вільний робочий одяг. **Робітники в блузах.*

блúзка, *розм.* Легкий жіночий одяг (до пояса); кофта. **Батистова блузка.*

блúдо, а, с. Широка посудина, в яку кладеться або насилається страва.

блúдце, я, с. 1. Чайний посуд, який ставлять під чашку або склянку.

2. *геол.* Полога западина округлої або овальної форми, дно якої поступово підвищується до країв і непомітно зливається з навколишньою поверхнею.

блúга, и, *ж.*, *діал.* Базікання.

блúха, и, *ж.* 1. *тільки одн.* Листове залізо, звичайно покрите оловом.

2. Пряжка, значок і т. ін., зроблені з такого заліза або з іншого металу. 3. *діал.* Деко, лист.

блúхàрський, а, е. Який стосується бляхаря.

блúхòваний, а, е, *дієприкм.*, *діал.* 1. Покритий бляхою – листовим залізом. 2. Прикрашений металевими пластинками.

блúшàний, а, е. Який стосується бляхи – листового заліза; зроблений з бляхи.

блúшàнка, и, *ж.* Посуд – банка або коробка з бляхи.

блúшка, и, *ж.* Зменш. до **блúха** у знач. пряжка, значок.

бòбér, брá, ч. 1. Великий водяний (річковий) гризун, що дає цінне хутро. **Річковий бобер.* 2. Хутро цього гризуна.

бòбір, я́, ч., *діал.* Дрібна прісноводна риба з великими колючими плавцями; йорж. **Зловити бобиря.*

бòбик, а, ч. 1. Зменш. до **бìб**; одна насінина бобової рослини. 2. Стручок бобу.

бòбрìк, у, ч. Грубе тепле сукно з короткою стоячою ворсою. **Бобриком; під бобрик.*

бòбіна, и, *ж.* Зернина бобу.

бòбіна, и, *ж.*, *спец.* Котушка, валок і т. ін. для намотування дроту, кіноплівки, пряжі, канатів, стрічок тощо.

бòбòвий, а, е. 1. Який стосується бобу. 2. у *знач. ім.* **бòбòві**, их, *мн.* Родина дводольних, роздільнопелюсткових рослин.

бòбрòвий, а, е. Який стосується бобра – великого водяного (річкового гризуна); зроблений із хутра бобра.

бòввàн, а, ч. 1. *заст.* У язичників – статуя, що зображає бога; ідол. 2. *лайл.* Про дурну, обмежену людину.

- болва́н**, а, ч. Дерев'яна форма для розправлення капелюхів, париків тощо. **болва́нка**, и, ж., техн. Дерев'яна, металева тощо заготовка для якого-небудь виробу.
- бовку́н**, а́, ч. 1. *діал.* Віл, якого використовують у роботі без пари. 2. *зневажл.* Про відлюдкувату, мовчазну, похмуру людину.
- бовту́н**, а́, ч. Зіпсоване засиджене пташине яйце.
- божни́к**, а́, ч. Поличка з образами.
- боржни́к**, а́, ч. Той, хто взяв у борг що-небудь, винен кому-небудь.
- божни́ця**, і, ж., *заст.* 1. Те саме, що божник. 2. Храм, церква.
- боржни́ця**, і, ж. Жінка, яка взяла в борг що-небудь.
- божо́к**, жка́, ч. Зменш. до **бог** – уявна надприродна істота в релігійних віруваннях, що нібито створила світ і керує ним та вчинками людей.
- боржо́к**, жка́, ч. Зменш. до **борг** – те, що взяте в позику; позичене.
- бо́йлер**, а, ч. Пристрій для нагрівання води в системі тепlopостачання й гарячого водопостачання. **Бойлерний*; *бойлерна*.
- бро́йлер**, а, ч. 1. Відгодоване на м'ясо курча віком до 60–70 діб, що має вагу 1,6 – 1,8 кг. 2. Приміщення, птахоферма для відгодівлі таких курчат. **Бройлерний*.
- бо́йбо́к**, йка́, ч. 1. Кінчик курка, передня частина ударника вогнепальної зброї. 2. *техн.* Ударна частина механічного парового молота.
- бу́йбо́к**, йка́, ч. 1. Зменш. до **бу́й** – сигнальний поплавок на річці, озері для позначення мілізни, підводних каменів, рибальських сіток та ін. 2. Рятувальний круг.
- бока́л**, а, ч. Шклянка або кришталева посудина для вина, схожа на чарку, але більша; келих.
- вока́л**, у, ч., *розм.* Вокальне мистецтво; спів.
- бокс¹**, у, ч., *спорт.* Кулачний бій особливого виду між двома спортсменами.
- бокс²**, у, ч. Вид чоловічої стрижки.
- бокс³**, у, ч. 1. Приміщення в поліклініках, лікарнях і т. ін. для ізоляції інфекційних хворих або виявлення бацилоносіїв. 2. Відгороджене місце для автомобіля у колективному гаражі. 3. Пристосування у вигляді коробки, футляра і т. ін. 4. Ізольована засклена камера зі входом через тамбур, призначена для мікробіологічних та інших біологічних робіт.
- бакс, бак**, а, ч. Американський долар.
- факс**, у, ч. 1. Апарат, що використовується для приймання та передавання графічної, друкованої інформації засобами телефонного зв'язку. 2. Повідомлення, передане або прийняте таким приладом. 3. Номер абонента такого зв'язку.
- болеро́**, *невідм.*, с. 1. Старовинний іспанський народний танець. 2. Частина народного іспанського костюма.
- борбо́ло**, а, с., *діал.* Розщелена в скелі.

болотистий, а, е. Багнистий, заболочений. **Болотистий берег, грунт, край, ліс, луг, район, шлях; болотиста долина, дорога, заплава, зона, місцевість, низовина; болотисте місце, поле, русло річки.*

болотяний, а, е. Який живе, росте в болоті. **Болотяний білозір, журавель, птах; болотяна гадюка, рослина, сова, трава, чапля; болотяні плавні.*

болючий, болячий, а, е. 1. Який болить, викликає біль, пов'язаний із фізичним відчуттям болю. **Болючий зуб, удар, укол; болюча маніпуляція, операція, процедура, рана, травма; болюче поранення, подразнення.* 2. *перен.* Який викликає гіркі, тяжкі почуття, смуток, сум; викликаний цими почуттями; тяжкий. **Болюча думка, правда, справа, тема; болюче міркування, місце, питання.*

колючий, а, е. 1. Який може колоти – натискати або проколувати чим-небудь гострим, спричиняючи біль, і колотися – викликати почуття болю.

болючість, чості, ж. Властивість за значенням **болючий**.

колючість, чості, ж. Властивість за значенням **колючий**.

бомбардир, а, ч. 1. *заст.* Звання солдатів артилерії у колишній російській армії. 2. *розм.* Найбільш результативний гравець нападу у футболі, хокеї та інших командних іграх (звичайно з м'ячем). 3. Жук родини жужелицевих.

бомбардувальник, а, ч. 1. Бомбардувальний літак. 2. *розм.* Льотчик такого літака.

бомбардирський, а, е. Який стосується бомбардира.

бомбардований, а, е, *дієприкм.* Обстріляний з гармат.

бомбардувальний, а, е. Призначений для бомбардування.

**Бомбардувальна авіація.*

бон, а, ч., *мор.* Плавуча огорожа, що застосовується при лісосплаві, а також плавучі загородження, що перешкоджають ворожим кораблям проходити з моря в гавань.

[**бона**, и, ж. *Грошовий документ.*

бонна, и, ж., *заст.* Вихователька, переважно з іноземців, яку наймали до дітей у багатих сім'ях; гувернантка.

бонд, а, ч., *фін.* 1. Облігація з фіксованим прибутком, за якою її емітент зобов'язується сплатити власникові зазначену суму в певний термін у майбутньому або регулярно сплачувати проценти. 2. Гарантія, застава. 3. Розписка, боргове зобов'язання. **Бонд аварійний.*

бомбонд, у, ч., *заст.* Вишукане аристократичне товариство.

бондарний, а, е. Який стосується виготовлення бочок. **Бондарний цех.*

бондарський, а, е. Властивий бондареві. **Бондарські інструменти.*

бонза, и, ч. Буддистський священник або чернець у Японії та Китаї.

бронза, и, ж. 1. Сплав міді з оловом, алюмінієм та іншими металами. 2. Художній виріб з такого сплаву. 3. *перен.* Колір, подібний до кольору такого сплаву.

борг, у, ч. 1. Те, що взяте в позику; позичене. 2. Сума непогашеного фінансового зобов'язання. **Влазити у борг, брати у борг.*

торг¹, у, ч. 1. Провадження торгівлі. *Красний торг. 2. Взаємні поступки, що їх добиваються під час купівлі та продажу, укладання торгової або іншої угоди, домовляючись про ціну. *Без торгу; добивати (добити) торгу.

торг², у, ч., розм. Торговельна організація, установа, що відає торгівлею або певною її галуззю в якомусь районі.

торг³, розм. Уживається за значенням **торгнути** й **торгнутися**.

боргувати, ую, уєш. 1. Давати в борг. 2. Позичати, брати в борг. 3. *перен.* Бути винним або зобов'язаним кому-небудь.

торгувати, ую, уєш. 1. Проводити торгівлю, мати торгові відносини з ким-небудь; професійно займатися торгівлею. *Торгувати зубами. 2. *перен.* Давати кого-, що-небудь у чийсь розпорядження за гроші; діставати з чогось матеріальну вигоду. *Лихом торгувати. 3. *заст.* Збираючись купити що-небудь, добиватися зниження ціни; ви торгувати.

бордэль, ю, ч. Будинок розпусти.

ботель, я, ч. Готель для мандрівників на човнах, яхтах і т. ін. з причалами для них.

боріння, я, с., *заст.* Перемагання кого-небудь у двобої або намагання подужати супротивника, перемогти, схопивши один одного.

буріння, я, с. Свердління ґрунту або гірських порід спеціальним інструментом.

борлак, а, ч., розм. Верхня випнута частина горла; кадик.

бурлак, а, ч., *заст.* 1. *рідко.* Бурлака – людина без постійної роботи й постійного місця проживання. 2. У колишній Росії – робітник, що разом з іншими тягне ливною річковою судно вгору проти течії.

борний, а, е, хім. Який стосується бору – хімічного елемента, що входить до складу деяких мінералів.

бурний, а, е. 1. Розбурханий, бурхливий. 2. *перен.* Насичений подіями, сповнений хвилювань; неспокійний, бентежний.

боровий, а, є. Який стосується бору; живе або росте в бору.

буровий, а, є. Який стосується буріння. *Буровий майстер.

борозна, і, ж. 1. Довга рівна заглибина в землі, проведена плугом. 2. *перен.* Поздовжня заглибина в чому-небудь; зморина, складка.

борона, і, ж. Сільськогосподарське знаряддя для розпушування землі.

борознити, ню́, ни́ш. 1. Проводити, прокладати борозни. 2. *перен.* Перетинати в різних напрямках, утворюючи заглибини.

бороніти¹, оню́, бни́ш. 1. Обороняти, захищати кого-, що-небудь. *Борони (боронь) боже! Нехай (хай) бог боронить! 2. Не дозволяти, не давати робити що-небудь; забороняти.

бороніти², оню́, бни́ш. Боронувати.

бороніти¹, оню́, бни́ш. 1. Обороняти, захищати кого-, що-небудь. 2. Не дозволяти, не давати робити що-небудь; забороняти.

бороніти², оню́, бни́ш, *рідко.* Боронувати.

бурунити, ить, *рідко.* 1. Здіймати на воді хвилі, буруни; хвилювати. 2. Здійматися хвилями, бурунами.

бороні́тися, онюся́, о́нишся. Обороняти, захищати себе від кого-, чого-небудь; оборонятися.

буру́нитися, иться, *рідко*. Здійматися хвилями, бурунами.

боро́ти, борю́, боре́ш. Перемагати кого-небудь у двобої.

бури́ти, рю́, ри́ш. Свердлити ґрунт або гірську породу спеціальним інструментом.

бури́ти, іє. Ставати бурим; набувати бурого кольору.

↳ **бу́рити**¹, рить, *діал.* Литися, сильно текти.

↳ **бу́рити**², рю, риш, *діал.* Хвилювати.

боро́тися, борю́ся, боре́шся. 1. Схопивши один одного, намагатися подужати супротивника, перемогти. **Боротися з [самим] собою.* 2. Чинити опір кому-, чому-небудь, намагаючись подолати або знищити його. 3. Наполегливо змагатися за що-небудь, домагатися чогось.

бури́тися, риться. Свердлитися спеціальним інструментом (про ґрунт або гірську породу).

бу́ритися, риться, *діал.* 1. Хвилюватися. 2. Збиратися на бурю – навалний вітер з дощем, грозою, а взимку зі снігом.

борт, ч. 1. у. Бокова стінка судна; бічна частина палуби. **За борт, викинути за борт; за бортом, залишатися (перебувати) за бортом; на борту корабля (літака, ракети).* 2. у. Невисока стінка кузова автомашини й т. ін. 3. а. Боковий край у посуді. 4. а. Край одягу, капелюха.

борть, і, ж. і я, ч., *заст.* Найпростіший вулик – видовбана колода, яку навішують на дерево або дупло в дереві, де живуть бджоли.

бо́ртний, а, е, *заст.* Який стосується борті, бортництва. **Бортний промисел (заст.).*

бортовий, а́, е́. 1. Який стосується борту – бокової стінки судна та невисокої стінки кузова автомашини. 2. Призначений для бортів – країв одягу, капелюха. **Бортова парусина.*

бо́ртник, а, ч. Лісовий бджоляр.

бортня́к, а́, ч. Ведмідь, який вибирає в лісі мед із бортей.

босоні́жка, и, ж. Дівчина, жінка, що ходить боса, босоніж.

босоні́жки, жо́к, *мн.* Вид літнього відкритого взуття.

↳ **бо́тик**¹, а, ч. Зменш. до **бот** у знач. невелике веслове, вітрильне (звичайно з однією щоглою) або моторне судно.

↳ **бо́тик**², а, ч. Зменш. до **бот** у знач. зимове взуття, яке носять поперек черевиків.

бо́ртик, а, ч. Зменш. до **борт**.

бо́цманський, а, е. Який стосується боцмана. **Боцманська звичка, комора, люлька.*

ло́цманський, а, е. Який стосується лоцмана. **Лоцманське вміння; лоцманські навички.*

бра́вий, а, е. Який відзначається сміливістю, енергійністю, жвавістю.

↳ **пра́вий**¹, а, е. 1. Розташований на тому боці тіла, що протилежний лівому. 2. *іст.* Ворожий новим течіям у політичному й громадському

- житті; реакційний, консервативний; у знач. ім. **п'раві**, их, мн. 3. Який рухається за годинниковою стрілкою (зліва вгору й направо).
- п'равий**², а, е. 1. Який не має або не відчуває за собою провини; у знач. ім. **п'равий**, ого, ч. Невинуватий, безневинний. 2. Справедливий.
- п'равий**, а, є. 1. Прямий, не погнутий, не покручений, прямовисний. **П'равий ніж*. 2. діал. Лицьовий бік вишитого полотна чи сукна.
- б'равувати**, ую, уєш. Удавати з себе хороброго, сміливого, навмисно легковажити небезпекою, показуючи свою сміливість.
- п'равувати**, ую, уєш, розм. 1. Мати владу над ким-, чим-небудь. 2. Спрямувати рух машини, човна, біг коней і т. ін.
- б'ражка**, и, жс. Пестл. до **б'рага** – спиртний напій різної міцності, рід пива.
- п'ряжка**, и, жс. Застібка, яка скріплює кінці ремня, пояса і т. ін.
- б'ракер**, а, ч., спец. Бракувальник.
- б'рокер**, а, ч. Окрема особа чи фірма, що спеціалізується на посередницьких біржових операціях; маклер. **Брокер-аутсайдер*.
- бран**, у, ч., поет. Полон.
- брань**, і, жс. Війна; битва.
- б'рама**, и, жс. Великі ворота, перев. при монументальних спорудах. **Королівська брама*.
- д'рама**, и, жс. 1. Літературний твір, побудований у формі діалогу без авторської мови й призначений для спеціального виконання. 2. Літературно-театральний твір серйозного, але не героїчного змісту (на відміну від трагедії й комедії). 3. розм. Театр, у якому ставляться такі твори. 4. *перен*. Яка-небудь подія, що приносить горе, страждання т. ін. в особистому або громадському житті.
- б'рас**, у, ч., спорт. Спосіб плавання на грудях або спині, при якому обидві руки водночас рухаються під водою.
- б'арс**, а, ч. Великий хижий звір родини котячих, схожий на леопарда і пантеру.
- ф'арс**, у, ч. 1. У країнах Західної Європи XIV–XVI ст. – комедія легкого, жартівливого змісту із зовнішніми комічними ефектами; вистава такої комедії на сцені. 2. У бурлескному театрі XIX–XX ст. – беззмістовне, часто малопрстойне комедійне видовище. 3. *перен*. Грубий жарт, блазеньська витівка.
- б'ратова**, бі, жс. Дружина брата.
- б'ратва**, і, жс., збірн., фам. Товариші, друзі.
- б'ритва**, и, жс. Гострий сталевий ніж або спеціальне приладдя для гоління.
- б'рахіоп'бд**, а, ч. Безхребетна тварина.
- б'рахіоп'бдй**, ю, ч. Рослина куцоніжка.
- б'резент**, у, ч. Груба лляна водонепроникна тканина.
- п'резент**, у, ч., розм. Подарунок. **Давати (дати) в презент*.
- б'резентіна**, и, жс. 1. Брезент. 2. Одяг із брезенту.
- б'ригантіна**, и, жс. Легке вітрильне військове або корсарське судно.
- б'р'єзкнути**, ну, неш. Ставати хворобливо товстим, брезклим; набрякати.
- б'ризнути**, не, неш. 1. Однокр. до **б'ризкати**. 2. розм. Кинути з силою, шпурнути. 3. розм. Бризнутися; упасти.

бренд, а, ч. Розрекламована торгова марка певного товару. **Бренд-колекція*.

брéнді, невідм., ч. і с. Міцний алкогольний напій, різновид коньяку з виноградного спирту.

брéтoнці, ів, мн. Народність, що населяє півострів Бретань.

бритáнці, ів, мн. Англійці.

бридж, у. ч. Картьярська гра. **Правила бриджу*.

бри́джи, ів, мн. Особливого крою вузькі нижче колін штани, що заправляються в чоботи.

бри́жі, бриж і брижів, мн. 1. Дрібні хвилі на злегка сколиханій поверхні води. **Мертві брижі*. 2. Складки на одягу, халявах чобіт і т. ін.

кри́жі, ів, мн. 1. Нижня частина спини; попереk. 2. Задня частина тулуба тварини (звичайно коня). 3. *анат.* Трикутна кістка, що утворилася внаслідок зростання між собою п'яти хребців і з'єднає тазові кістки з хребтом.

брижа́тий, брижча́тий, а, е. З брижами. **Брижати чоботи*.

брижува́тий, а, е. Укритий брижами.

бриз, у, ч. Легкий береговий вітер, який дме вдень з моря, а вночі з суші.

приз, у, ч. Нагорода переможцеві в якому-небудь змаганні.

**Перехідний приз; брати (взяти) приз (призи)*.

бризка́ти, аю, аеш. 1. Розлітатися, розсипатися бризками, дрібними частинками. 2. Викидати, розкидати, розсипати бризки рідини, іскри, дрібні частинки чого-небудь. 3. Обливати дрібними краплями, бризками.

бря́зкати, аю, аеш. 1. Ударяючись, утворювати різкі дзвенячі звуки (про металеві, скляні предмети). 2. *розм.* Невміло або недбало грати на музичному інструменті.

брик, виг. 1. Уживається за знач. **брика́ти** – підкидати зад і задні ноги (про копитних тварин) і **брика́тися** – битися однією або обома задніми ногами (про копитних тварин). 2. Уживається за знач.

бри́кнути – упасти, перекинутися.

бри́ка, и, ж., *заст.* Віз, хура.

бри́ла, и, ж. Великий безформний шматок каменю, землі, глини, льоду і т. ін.

бриль, я, ч. Головний убір з широкими полями.

бри́ти, ію, ію. 1. Голити. 2. *перен., розм.* Влучно, гостро ганити кого-небудь.

бри́тти, ів, мн. 1. *іст.* Назва кельтського народу, який колись населяв Англію. 2. *книжн., заст.* Англійці.

бро́вка, брі́вка, и, ж. 1. Підвищений край канави або насипу, утворений викопаною землею; край залізничного полотна, шляху і т. ін. 2. Підвищений край бігової доріжки, обкладений дерном (на стадіоні, іподромі і т. ін.).

бровко́, á, ч., *розм.* Собака.

бро́мистий, а, е. Який має в своєму складі бром. **Бромиста сіль*.

- брóмний**, а, е. Який стосується брому; виробляє бром. **Бромний завод*.
- бронзівнік**, а, ч. Майстер, який виготовляє бронзу чи вироби з бронзи.
- бронзувально́ник**, а, ч., *спец.* Майстер, який покриває що-небудь бронзою.
- брук**, у, ч. Дорога або вулиця (мостова), вимощена камінням.
- друк**, у, ч. 1. *тільки одн.* Процес виготовлення друкованої продукції; друкування; публікація. **Вийти з друку; випустити (вийти, з'явитися, появитися і т. ін.) друком.* 2. *тільки одн.* Текст, відтворений друкарським способом. 3. *тільки одн.* Галузь виробництва, що займається виготовленням друкованої продукції; видавнича й друкарська справа. 4. *тільки мн.* Зведення друкованих пам'яток.
- дрюк**, а, ч. Велика товста дерев'яна палиця.
- трюк**, у, ч. 1. Складний цирковий номер. 2. Вправний ефектний прийом у різних видах мистецтва. **Кінематографічний трюк.* 3. *перен.* Спритна витівка, хитрий несподіваний прийом, виверт.
- бру́ква**, и, ж., *бот.* Городня рослина, овоч, що вживається як їжа і як корм для худоби.
- брукі́вка**, и, ж. Брук.
- бруквя́ний**, а, е. Який стосується брукви.
- брукво́ваний**, а, е, *дісприкм.* Вимощений камінням.
- друко́ваний**, а, е, *дісприкм.* 1. Відтворюваний друкарським способом (про тексти, цифри, малюнки і т. ін.). 2. Уміщений у пресі; опублікований. 3. Відтворюваний друкарською машинкою (про текст).
- брукува́ння**, я, с. Вимощування камінням вулиці, дороги і т. ін. **Брукування вулиць.*
- друкува́ння**, я, с. 1. Відтворення текстів, цифр, малюнків і т. ін. друкарським способом. 2. Публікування. 3. Відтворення текстів друкарською машинкою.
- брукува́ти**, ую, уєш. Вимощувати камінням вулицю, дорогу і т. ін.
- друкува́ти**, ую, уєш. 1. Відтворювати тексти, цифри, малюнки і т. ін. друкарським способом. 2. Уміщувати в пресі; публікувати. 3. Відтворювати тексти друкарською машинкою.
- брукува́тися**, ується. Вимощуватися камінням (про вулиці, дороги).
- друкува́тися**, уюся, уєшся. 1. Уміщувати свої твори в пресі; публікуватися. 2. Відтворюватися друкарською машинкою (про тексти).
- брульйо́н**, у, ч., *заст., рідко.* Чорновий список; чернетка.
- бульйо́н**, у, ч. Чистий відвар із м'яса без овочів і приправ.
- брусли́на**, и, ж. 1. *бот.* Переважно кущова рослина, що має промислове значення, з деяких видів якої добувають гутаперчу, а з деревини роблять шевські дерев'яні гвіздки. 2. *збірн.* Ягоди цієї рослини.
- брусні́ця**, і, ж. 1. *бот.* Напівкущова вічнозелена рослина. 2. *збірн.* Ягоди цієї рослини.
- брусли́новий**, а, е. Який стосується бруслини; зроблений з бруслини.
- брусні́чний**, а, е. 1. Який стосується бруслиці; виготовлений з бруслиці. **Брусничний напій; брусничне варення; брусничні листки.*
- брызъ**, *виг.* Уживається за знач. **брызкати**, **брызнути**.

- бязь**, і, ж. Густа бавовняна тканина.
- ґв'язь**¹, і, ж. 1. У будівництві – спосіб скріплювання дерев'яних частин будівлі врубанням. 2. *бот.* Зав'язь. 3. Вид старовинного декоративного письма, у якому окремі літери й слова зливаються в суцільний орнамент.
- Л'в'язь**², я, ч. Прісноводна риба родини коропових.
- в'яз**, а, ч. Листяне дерево (іноді кущ) з нерівнобокими листками та міцною деревиною.
- бубна**, и, ж., *карт.* Масть у гральних картах, позначувана червоним ромбиком, а також карти цієї масті.
- бубон**, бна, ч. Ударний музичний інструмент
- бубон**, у, ч. Напухла лімфатична залоза.
- будівельний**, а, е. Який стосується спорудження будов.
- будівельницький**, а, е. Який стосується будівельника.
- будячіна**, и, ж. Одне стебло будяка.
- будячіння**, **будяччя**, я, с. Збірн. до будяк.
- бук**, а, ч. 1. Листяне дерево з гладкою сірою корою і міцною деревиною. 2. *діал.* Ціпок, палиця, кий.
- буки**, *невідм.*, с., *заст.* Стара назва літери “б”.
- буква**, и, ж. 1. Письмовий знак, що позначає звук або сполучення звуків мови; літера. *Від букви до букви. 2. *перен.* Суто формальне значення чого-небудь.
- буквиця**, і, ж. Багаторічна трав'яниста рослина, окремі види якої використовують для виготовлення ліків, а також як декоративні. *Буквиця лікарська.
- буксирівання**, я, с. Штовхання судна або машини.
- буксування**, я, с. Обертання, ковзання колес на місці.
- буксирувати**, ую, уєш. Тягти за собою або штовхати (судно, машину).
- буксувати**, ує. Обертатися, ковзачись на місці (про колеса).
- булава**, и, ж. 1. Кулясте потовщення на кінці палиці і т. ін. 2. *іст.* Палиця з кулястим потовщенням на кінці, яка була колись військовою зброєю; така ж палиця як символ влади. 3. *заст.* Довга палиця з кулею зверху – атрибут парадної форми швейцара в установах і аристократичних домах колишньої Росії. 4. *спорт.* Гімнастичний снаряд із потовщенням на кінці.
- булавка**, и, ж., *рідко.* Голка з голівкою (іноді декоративною) на тупому кінці; шпилька.
- буланій**, а, е. 1. Світло-рудий (про масть коня). 2. *у знач. ім.*
- буланій**, ого, ч. Кінь темної масті або взагалі кінь. *Буланій кінь; *осідлати буланого.*
- булатний**, а, е. Який стосується булату – високоякісної міцної сталі особливого гарту; зроблений з булату. *Булатний меч, ніж; *булатна сталь.*
- булка**, и, ж. 1. Хліб з білого пшеничного борошна. 2. *діал.* Дерев'яна куля; рід гри з такою кулею.
- булька**, и, ж. Порожниста, наповнена повітрям водяна і т. ін. кулька; пухир. *Бульки пускати.

- бульва́р**, у, ч. Обсаджена деревами широка алея посередині вулиці в місті; вулиця з такою алеєю.
- бюва́р**, а, ч. Папка або рід портфеля з аркушами промокального паперу для зберігання поштового паперу, конвертів, кореспонденції.
- бульва́рний**, а, е. 1. Який стосується бульвару. 2. *перен.* Розрахований на міщанські смаки й уподобання.
- бюва́рний**, а, е. Який стосується бювара. **Бюварний папір.*
- бу́нда**, и, ж., *діал.* Рід верхнього одягу.
- бу́нд**, ч, ч. *іст.* Єврейська націоналістична організація.
- [**бу́нт**¹, а, ч. Зв'язка, сувій, пачка або тюк якихось матеріалів.
бу́нт², у, ч. Стихійне повстання, заколот.
- бура́**, і, ж. Натрієва сіль борної кислоти.
- буре́**, *невідм., с.* Старовинний французький народний танець XVII ст.
- бура́т**, а, ч. Машина з ситом, крізь яке просіюють сипкі матеріали.
- буре́т**, у, ч. Короткі шовкові волокна (начоси), що їх використовують при виготовленні низькосортних ниток.
- табу́ре́т**, а, ч. Стілець без спинки з квадратним або круглим твердим сидінням.
- бура́**, і, ж., *розм.* Каламутна, несмачна рідка страва або напій.
- бу́рта**, и, ж., *діал.* **бу́рт**, у, ч. 1. Велика купа (картоплі, буряків, зерна, гною і т. ін.). 2. Невеликий горбок, насип, підвищення.
- бу́ри**, ів, *мн.* Народність у південній Африці, нащадки європейських (переважно голландських) колоністів.
- бу́рці**, ів, *мн., заст.* Баки.
- бури́ма**, и, ж. Український народний масовий танець, що виконується у швидкому темпі.
- бури́ме**, *невідм., с.* Літературна гра, учасники якої змагаються в написанні жартівливих віршів – експромтів – на задані рими.
- бури́ння**, я, с. Свердління ґрунту або гірської породи спеціальним інструментом.
- бури́ння**, я, с. Бурхливий з шумом рух води та звуки, утворювані ним.
- бури́ти**, іть. Бурхливо, з шумом текти.
- бури́ти**, рю, риш. Свердлити ґрунт або гірську породу спеціальним інструментом.
- [**бу́рити**¹, рить, *діал.* Литися, сильно текти.
бу́рити², рю, риш, *діал.* Хвилювати.
- бури́ти**, іє. Ставати бурим; набувати бурого кольору.
- бу́рха́ти**, ає. Діяти, виявлятися з великою руйнівною силою (про стихійні явища – вогонь, воду, вітер і т. ін.); бушувати.
- бу́ха́ти**, аю, аєш, *розм., жарг.* Пити спиртні напої.
- бу́ха́ти**, аю, аєш. 1. Видавати глухі, уривчасті звуки; стукати глухо, уривчасто. 2. Бити; стріляти. 3. Вириватися густою масою. 4. *розм.* Кидати з силою, з глухим звуком.
- бурякі́вницький**, а, е. Який стосується буряківництва. **Буряківницькі ланки.*

- буряковий**, а, е. 1. Який стосується буряків. * *Буряковий сік; бурякова сировина*. 2. Який має колір буряка; темно-червоний із синюватим відтінком.
- бур'янистий**, **бур'януватий**, а, е. Засмічений бур'яном.
* *Бур'янувате сіно.*
- бур'яновий**, а, е. Який стосується бур'яну.
- бусол**, **бусел**, сла, ч. Великий перелітний птах із довгим прямим дзьобом і довгими ногами; делека.
- бусоль**, і, ж. Геодезичний прилад для вимірювання азимутів.
- бут**, у, ч. Будівельний камінь, що використовується головно для фундаменту.
- бут**, у, ч., *діал.* Молода зелена цибуля.
- бута**, и, ж., *діал.* Пиха.
- бутіти**, бучу, бутіш, *техн.* Робити бутову кладку.
- бутіти**, бучу, бутіш, *діал.* Глухо ревіти.
- бутний**, а, е, *діал.* Пихатий, чванькуватий.
- буттовий**, а, е. Який стосується буту в знач. будівельний камінь.
- бутси**, ів, *мн.* Черевики для гри у футбол.
- буси**, бус, *мн., рідко.* Намисто.
- бусі**, *невідм., дит.* Падати, упасти.
- бучина**, и, ж., *діал.* Букове дерево; бук.
- пучина**, и, ж. 1. Водяна глибінь, морська безодня. 2. Глибока драговина на болоті. 3. *спец.* Нерівномірне підняття ґрунту на поверхні дороги внаслідок промерзання.
- бучність**, ості, ж. Розкішність, пишність.
- пучність**, ості, ж., *фіз.* Ділянка стоячої хвилі, де амплітуда коливань найбільша.
- бучок**, чка, ч. Зменш.-пестл. до **бук**.
- пучок**, чка, ч. 1. В'язка однорідних предметів. 2. Сукупність чого-небудь, що розходить з однієї точки, з одного джерела. 4. Група м'язових, нервових та ін. тканин, волокон, розташованих у вигляді довгастих скупчень, шнурів. 4. *розм.* Пучок зірваних або зрізаних і складених до купи квітів; букет.
- бушля**, і, ж., *діал.* Чапля.
- мушля**, і, ж. Черепашка.
- бювет**, а, ч. Будівля над мінеральним джерелом, обладнана для приймання лікувальних вод. * *Бювет дерев'яний, кам'яний, мармуровий, новозбудований, обладнаний; будувати, обладнувати бювет.*
- кювет**, у, ч. Водостічна канава вздовж шляху чи залізничного полотна. * *Кювет глибокий; бути, знаходитися в кюветі; перекинутися, спуститися в кювет.*
- кювета**, и, ж. Ванночка для оброблення й промивання фотографічних та ін. пластинок та відбитків.
- бязь**, і, ж. Густа бавовняна тканина.
- в'язь**, і, ж. 1. У будівництві – спосіб скріплення дерев'яних частин будівлі врубуванням. 2 *бот.* Зав'язь. 3. Вид старовинного декоративного письма, в якому окремі літери й слова зливаються в суцільний орнамент.
- в'язь**, я, ч. Прісноводна риба родини коропових.
- бязевий**, а, е. Який стосується бязі; зроблений із бязі.
- в'язевий**, а, е. Який стосується в'язя – прісноводної риби.

в'язівий, а, е. 1. Який стосується в'яза; зроблений з нього.
2. у знач. ім. **в'язові**, их, мн. Родина листяних дерев (рідше кущів), до якої входить в'яз, берест та ін.

МНОЖИННІ ІМЕННИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (СЛОВНИК)

© Ніна Лозова, 2007

Інститут української мови НАН України (Київ)
УДК 811.161.2. 373.

Словник містить реєстр загальних слів, що вживаються тільки або переважно в множині, та найпоширеніші множинні власні назви.

Сучасна українська мова розрізняє дві числові форми – одну і множину. Як правило, іменник може вживатися в обох цих формах. Однак значні групи мають лише одну або множину. Так, не мають множини іменники з абстрактним значенням (хоча за певних умов вони можуть набувати конкретного значення і тоді вживатися в множині: *дві боротьби, брати участь у змаганнях*) та такі, що становлять категорію речовинності або збірності (вони теж можуть приймати форму множини – якщо йдеться про типи, види, сорти певної речовини або велику кількість її – *хліба, цукри*). В однині вживається більшість власних назв, однак деякі – тільки в множині (напр., *Альпи, Бендери*). Це переважно гори, острови і сузір'я (звідси й множина), а також міста, села, країни. Деякі особові назви, зазвичай уживані в однині, можуть утворювати множину, тобто виступати в обох числах (*обидві Тетяни, родина Ткачів*). Саме через цю особливість однини вирізнити подібні іменники неможливо.

Дослідники виділяють такі групи іменників, що мають тільки множину: назви предметів, що складаються з парних частин (*джинси, кайдани, окуляри*), назви збірних за значенням понять (*дітлахи, музики, пожитки*), речовини (*дрова, драгли, ласощі*), процесів і дій з відтінком тривалості або повторюваності (*жнивна, проводи, перегони*), обрядів, урочистих подій (*вхідчини, закладини, обжинки*), ігор (*піддавки, шахи*), часових понять (*вакації, іменини, роковини*), емоцій (*веселоці, жалоці, прикроці*), понять, пов'язаних із грошовими розрахунками (*аліменти, гроші, фінанси*), частин будівель (*сіни, сходи, хори*) тощо.

Багато абстрактних іменників мають синоніми – слова, що вживаються тільки в множині (*гордість – гордоці, лютість – лютоці, ревність – ревноці, хитрість – хитроці*). Множина іменників *люди́на, діти́на, курка, гуска* тощо виражається суплетивними формами – *люди, діти, кури, гуси*.

Більшість слів, що вживаються переважно в множині, має також форму однини, що відображено в словникових статтях. Це *антресо́лі (антресо́ль), городо́к (горо́док), об'ї́дки (об'ї́док), ово́чі (овоч), пахо́ці (пахо́ц), підмо́стки (підмо́сток), рум'я́на (рум'я́но), шпроти (шпрот)* та ін., а також переважна більшість термінів. Уживання однини в таких словах обмежене.